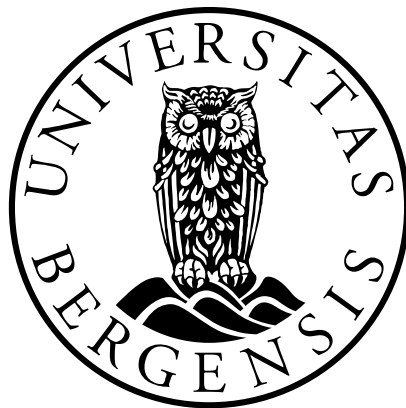

«Terrorhandling» etter straffeloven § 131

*Med særlig vekt på kriminologiske tolkningsbidrag
for forståelsen av begrepet*

Kandidatnummer: 9

Antall ord: 13.369

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. mai 2019

Innholdsfortegnelse

Forside.....	1
Innholdsfortegnelse.....	2
1. Innledning.....	3
1.1. Tema og problemstilling.....	3
1.2. Oppgavens aktualitet.....	3
1.3. Metode og rettskildebildet.....	4
2. Strl. kap. 18 om terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger.....	5
2.1. Bakgrunn for terrorbestemmelsene.....	5
2.2. Straffeloven § 131.....	6
2.3. «Terrorhandling».....	7
2.4. «Terrorhensikt».....	8
2.5. Definisjon av «terrorhensikt» i Direktiv (EU) 2017/541.....	10
2.6. Betydning av «land» eller «internasjonal organisasjon» for definisjonen av terrorhandling...	12
2.7. Oppsummering.....	14
3. Om kriminologi og dens anvendelighet i rettslig argumentasjon.....	14
3.1 Terrorkriminologi.....	15
3.1.1. Kriminologisk definisjon av terrorisme.....	16
3.1.2. Terroristenes personlighet.....	20
3.1.2.1. Om den såkalte «radikaliseringsprosessen».....	24
3.1.2.2. Spørsmålet om motivasjonen.....	25
3.1.3. Ofrenes rolle.....	26
3.1.3.1. Fra gjerningspersonens perspektiv.....	27
3.1.3.2. Fra samfunnets perspektiv.....	28
3.1.4. Preventive virkemidler.....	31
4. Relevant rettspraksis.....	31
4.1. TOSLO-2007-167415-2 (angrep mot synagogen i Oslo).....	32
4.2. TOSLO-2011-188627-24 (22. juli-dommen).....	33
4.3. TOSLO-2017-94516, LB-2017-180938 og HR-2018-1659-A (improvisert eksplosiv i Oslo).....	34
5. Avsluttende bemerkninger.....	37
Kilderegister.....	39

1. Innledning

1.1. Tema og problemstilling

Temaet for denne oppgaven er begrepet «terrorhandling» etter Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven) § 131. Problemstillingen er i hvilken grad kan kriminologiske innsikter i fenomenet terrorisme bidra til tolkning av begrepet i lys av samfunnsutviklingen i det siste tiåret.

Terrorhandlinger er etter gjeldende rett straffbare handlinger som er særdeles straffverdige ettersom de er begått med terrorhensikt. Da det kreves en svært nøyaktig analyse først og fremst av gjerningspersonens motiver og dernest av hendelsesforløpet for å konkludere om vilkårene i straffebudet er oppfylt, har jeg valgt å skrive denne oppgaven med det formålet å avklare termen «terrorhandling» med en fremgangsmåte som både tar hensyn til forandringene i terrortrusselbildet og er i tråd med lovgivers vilje.

1.2. Oppgavens aktualitet

I de siste tiårene har terrorangrep forekommet dessverre stadig oftere i vår verdensdel. Terrorangrep etterlater følelser av frykt, utrygghet og mistenksomhet så vel hos overlevende som hos utenforstående. Uansvarlige mediekkanaler og kommentatorer trives i et samfunnsklima der en spaltning av mennesker i enten venner eller fiender synes å være bekreftet ved hver ny terrorhandling. Dette fører i sin tur til en økt oppslutning til politiske strømninger som oppstår som ren reaksjon mot terrorisme og hvis valgutsikter er jo bedre desto kraftigere og mer inngrepene er de tiltak de lover å iverksette for bekjempelsen av den.

En slik konstellasjon medfører faren for at terskelen for voldsutøvelse synker borgerne imellom, i den forstand at angrepene fremkaller et ønske om gjengjeldelse, og for at staten ser seg nødt til gradvis å begrense borgernes rettigheter for forebygging eller avverging av terrorhandlinger. Hva som terroristene ønsker å oppnå med sine handlinger fremstår ofte som uklart; statens preventive virkemidler og reaksjoner (relevant lovgivning og rettsavgjørelser) er derimot mer overskuelige. Et viktig spørsmål som kan reises i denne sammenheng er i hvilken grad straffelovgivningen for bekjempelse av terrorisme samsvarer med terrorhandlingenes kjerne, slik denne er beskrevet i kriminologisk litteratur.

1.3. Metode og rettskildebildet

Under annet kapittel analyseres strl. § 131, som er den sentrale bestemmelse i dens kap. 18 om terrorhandlinger mv., ettersom den inneholder legaldefinisjonen av begrepet «terrorhandling». Til grunn for analysen ligger særlig Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) og Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) til grunn. I den sammenheng vil det også bli pekt på likheter og forskjeller mellom § 131 og de tilsvarende bestemmelser i EU-instrumentene for bekjempelse av terrorisme, med vekt på EU-Direktivet 2017/541 i lys av presumsjonsprinsippet. Deretter vil betydningen av den politiske organisasjonen (et «land» eller en «internasjonal organisasjon») for forståelsen av terrorhandlinger bli diskutert.

I oppgavens tredje kapittel presenteres kriminologien generelt og terrorkriminologien spesielt og det redegjøres for deres relevans i strafferettslig argumentasjon. Kriminologiens primære forskningsobjekt er forbrytelsene slik disse er definert i straffelovgivningen. Med bakgrunn i at terrorismen i de siste tiårene har utviklet seg til å være et som hovedregel internasjonalt fenomen og i at grunnlinjene for lovbestemmelser som rammer terrorhandlinger utformes på internasjonal basis (bl.a. gjennom EU-rådet og FN), kan man anse kriminologisk litteratur som en relevant rettskilde, såfremt de rettsoppfatninger den gir uttrykk for bidrar til fortolkning og avklaring av norsk straffelov.

Gjerningspersonen samt dens motiver og ofrenes stilling ved og etter den straffbare handlingen vil også bli belyst med utgangspunkt i legaldefinisjonen av «terrorhandling».

Ettersom det praktiske formålet for kriminologiens tilnærming til både forbrytelsene, forbryterne og ofrene er å forebygge og bekjempe kriminalitet¹, vil i siste punkt i annen del de mest hensiktsmessige preventive virkemidler bli diskutert.

Under fjerde kapittel vil følgende rettsavgjørelser bli gjennomgått:

a) TOSLO-2007-167415-2, hvor et politisk-motivert angrep ved avfiring av minst 13 skudd mot synagogen i Oslo av en gruppe mennesker som bl.a. hadde sett for seg å angripe USAs ambassade ikke ble ansett som terrorhandling etter strl. 1902 § 147 a bokstav b men som grovt skadeverk etter § 292.

¹ Hacker (1964), s. 107.

b) TOSLO-2011-188627-24 (22. juli-dommen), som gir en avklaring for hvilken type handlinger oppfyller alvorlighetsvilkår etter strl. 1902 § 147 a, nærmere bestemt alvorlig frykt i en befolkning og alvorlig forstyrrelse av en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet.

c) TOSLO-2017-94516, LB-2017-180938 og HR-2018-1659-A, hvor plassering av en sprengladning på Grønland i Oslo ble bedømt som befatning med skytevåpen eller eksplosiver i den hensikt å begå en straffbar handling etter strl. § 191 a jf. § 188. Imidlertid hadde tiltalte tilknytninger til ISIL og den straffbare handlingen ble utført med terrorhensikt.

I siste del gjøres det rede for rollen av kriminologiske innsikter i fenomenet terrorisme for forståelsen av terrorbestemmelsenes bakgrunn, tilblivelse og anvendelse i rettspraksis.

2. Strl. kap. 18 om terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger

2.1. Bakgrunn for terrorbestemmelsene

I Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) ss. 155 ff. argumenterer lovgiver for nødvendigheten av et selvstendig kapittel med det formålet å kriminalisere terrorisme. I Lov 22. mai 1902 nr. 10 (Almindelig borgerlig Strafelov) var det §§ 147 a og 147 b som inneholdt straffebud mot henholdsvis terrorhandlinger og finansiering av terrorisme. Begge bestemmelsene inngikk i kapittel 14 om «almenfarlige forbrydelser». Bakgrunnen for at lovgiver oppfattet behovet for at disse bestemmelsene, som ble inntatt i loven i 2002, skulle inngå i et eget kapittel og at kapittelet (det nåværende nr. 18) måtte inneholde en rekke tilknyttede straffebud var i første rekke de terrorangrepene som hadde rammet europeisk territorium etter dem i USA den 11. september 2001 og dernest det høye antall internasjonale instrumenter for bekjempelse av terrorisme som Norge var forpliktet til.

Når det gjelder angrepene på europeisk jord, skilte den islamistiske terrorismen som innledet årtusenskiftet seg fra terrorstrømningene som tidligere hadde vært dominerende i Europa (separatistene og venstreradikale) ved at islamismen handlet på tvers av landegrensene og sågar interkontinentalt for rekruttering, finansiering og utføring av angrep. Den «nye» terrorismen manifesterte seg således som et utpreget internasjonalt fenomen.

Når det gjelder konvensjoner og traktater for bekjempelse av terrorismen, var disse før 2001 ikke noe nytt. Bl.a. ratifiserte Norge i 1992 FNs konvensjon om bekjempelse av ulovlige handlinger mot sikkerheten ved skipsfart (SUA konvensjonen) og i 1999, konvensjonen om bekjempelse av terroristbombing. Likevel inntok de internasjonale instrumentene en ny og forsterket rolle i de nasjonale straffelovene særlig etter terrorangrepene i USA, Madrid og London. Disse terrorangrep i tillegg til intervensjonene i Afghanistan og Irak førte til et mer bevisst forhold til terrorisme i offentligheten ettersom den ble oppfattet som en reell trussel og det å bekjempe den effektivt ble ansett som nødvendig².

2.2. Straffeloven § 131

Strl. kapittel 18 rammer i første rekke straffbare handlinger av en viss alvorlighetsgrad og dernest mindre alvorlige handlinger som står i direkte tilknytning til førstnevnte, enten overtredelsen er blitt fullbyrdet eller forsøkt fullbyrdet. I lovteksten under kap. 18 er betegnelsen for de alvorlige straffbare handlinger (bl.a. terrorbombing, gisseltaking i terrorøyemed, angrep på en internasjonalt beskyttet person, anslag mot infrastrukturen, allmennfarlig smittespredning, grov kroppsskade og drap) «terrorhandlinger» og for dem som anses å være mindre straffverdige (trusler om terrorhandlinger, deltakelse i terrorgrupper, terrorfinansiering og oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger), «terrorrelaterte handlinger».

Felles skyldkrav for begge typer handlinger er forsett om primærforbrytelsen i tillegg til terrorhensikt. Det må med andre ord foreligge enten hensiktsforsett, sannsynlighetsforsett eller eventuelt forsett om den eller de straffbare handlinger som § 131 henviser til eller om bl.a. §§ 133 til 136 dersom det gjelder terrorrelaterte handlinger og et «subjektivt overskudd» i form av terrorhensikt hos gjerningspersonen.

Innholdet i terrorhensikten fremgår av § 131 2. ledd bokstaver a til c. Hensikten må etter dette være:

- « a) å forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet, som for eksempel lovgivende, utøvende eller dømmende myndighet, energiforsyning, sikker forsyning av mat eller vann, bank- og pengevesen eller helseberedskap og smittevern,
- b) å skape alvorlig frykt i en befolkning, eller

² Se Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 157.

c) urettmessig å tvinge offentlige myndigheter eller en mellomstatlig organisasjon til å gjøre, tåle eller unnlate noe av vesentlig betydning for landet eller organisasjonen, eller for et annet land eller en mellomstatlig organisasjon».

I Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) ss. 105 ff. gjøres det rede for forholdet mellom strl. kap. 17, som har som gjenstand vernet av Norges selvstendighet og andre grunnleggende nasjonale interesser, og kap. 18. Straffebudene i begge kapitlene verner til en viss grad de samme interessene, dvs. rikets indre og ytre sikkerhet og grunnleggende nasjonale interesser. Dette betyr i praksis at lovgiver anser ikke at terrorbestemmelsene retter seg mot avgrensede individuelle eller kollektive krenkelser innenfor samfunnet, men derimot at handlingene de rammer «angriper selve samfunnsordenen»³.

Fra en operativ synsvinkel ligger den vesentlige forskjellen mellom de handlingene som kap. 17 og kap. 18 rammer i at de må utføres av stater etter 17 eller av ikke-statlige organisasjoner eller individer etter 18. På formålets nivå er begge former for handlinger nært tilknyttet ved at de etterstreber å destabilisere, lamme eller bryte ned samfunnsordenen. Dersom man tar oppbygningen av straffelovens annen del i betraktning, er det nærliggende å tolke terrorvirksomhet som en av de mest alvorlige straffbare handlinger etter folkemord mv. og krenkelser av Norges nasjonale interesser. En slik tolkning støttes videre av strafferammenivået for terrorhandlinger.

2.3. «Terrorhandling»

I forarbeidene til kap. 18 uttales det at «det finnes ingen omforent legaldefinisjon av terrorisme eller terrorhandlinger»⁴, samtidig som «det er særlig motivasjonen, ønsket om å oppnå et nærmere bestemt mål, som gjør at man kan skille terrorhandlinger fra andre handlinger som i sitt ytre er identiske»⁵. Selv om det altså opereres med et begrep som ikke er entydig rettslig definert, har lovgiver tatt valget om å koble to kumulative vilkår som, der begge er oppfylt, lar subsumere en nærmere bestemt handling som terrorhandling: forholdsvis grove lovbrudd i tillegg til terrorhensikt. Vilkårene er kumulative i den forstand at, selv om det er begått et lovbrudd slik som oppregnet i § 131 1. ledd som er egnet til å forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet, f.eks. grov kroppsskade, drap eller gisseltaking av fremtredende tjenestemenn, har man ikke holdepunkter til å konkludere med at det dreier seg om en terrorhandling der det ikke kan

³ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 108.

⁴ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 175.

⁵ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 178.

bevises at handlingen ble utført med terrorhensikt. Dersom det omvendt begås en straffbar handling som ikke er inkludert i § 131 1. ledd, f.eks. ran eller utpressing, med terrorhensikt kan den ikke straffes som terrorhandling.

Man kan karakterisere disse vilkårene ved at det førstnevnte (den straffbare handling uten terrorhensikt) krever hos rettsanvenderen en analyse både av den objektive (resultatet) og av den subjektive siden ved handlingen, mens sistnevnte legger utelukkende vekt på det subjektive planet. Terrorhensikt som skyldvilkår tjener til å avsondre primærforbrytelsene i § 131 1. ledd fra terrorhandlingene og den inngår dermed som kjernen i vurderingen av om handlingen anses å være mer straffverdig enn ellers.

Lovteksten og forarbeidene angir på den bakgrunn en nokså klar definisjon av terrorhandling. Problemet oppstår i forbindelse med anvendelse av termen «terrorhensikt», og da i form av spørsmålet: kan en handling som faktisk forstyrrer eller skader en funksjon av vesentlig betydning for samfunnet eller skaper alvorlig frykt i en befolkning mv. straffes som terror der hensikten hos lovbyteren ikke blir dekket av et eller flere av de kasuistisk formulerte alternativene i § 131 2. ledd bokstaver a til c? Med andre ord, er det grunn til å anse de handlingsresultatene som det siktes til i a til c som varianter av en overordnet målsetting som ikke er kommet til uttrykk i lovteksten?

2.4. «Terrorhensikt»

En hendelse som fant sted for ikke lenge siden kan være et egnet middel til å aktualisere de ovennevnte spørsmålene: i slutten av desember 2018 ble to kvinnelige turister (en norsk og en dansk) funnet drept i Atlasfjellene i Marokko. Etter hendelsen ble det kjent at gjerningspersonene bekjente seg til ISIL og at de uttalte på åstedet at handlingene var blitt utført som en hevnaksjon på vegne av islamistene i Syria i to forskjellige videoopptak. Koblingen mellom ISIL og drap førte til at det overveldende flertallet av stemmer i mediebildet ga uttrykk for at det åpenbart eller høyst sannsynlig dreide seg om terrorhandlinger.

Dersom man tar utgangspunkt i beskrivelsen av terrorhensikt i § 131 2. ledd bokstaver a til c, fremstår det likevel som uklart hvorvidt noen av disse alternativene dekker handlingen (med det forbehold om iretteføring etter norsk lovgivning). Hensikten hos lovbyteren måtte i så fall være det å forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet, å skape alvorlig frykt i en befolkning eller «urettmessig å tvinge offentlige myndigheter eller en mellomstatlig organisasjon til

å gjøre, tåle eller unnlate noe av vesentlig betydning for landet eller organisasjonen, eller for et annet land eller en mellomstatlig organisasjon».

Når det gjelder bokstav a, er momenter som taler mot at handlingene kan subsumeres under dette alternativet at de ble utført på et avsidesliggende sted, utenfor de områdene hvor sentrale politiske, infrastrukturelle eller forvaltningsmessige mekanismer i det marokkanske samfunnet opererer, i tillegg til at de ofrene var to forholdsvis tilfeldige turister og at det ble uttalt av selve gjerningspersonene at drapene var å anse som en hevn for nedkjempelsen av ISIL i utlandet, uten hensyn til om disse forstyrret samfunnet eller ikke.

Bokstav b oppstiller som nevnt vilkåret om at hensikten må være å skape alvorlig frykt i en befolkning. I forbindelse med ordlyden i strl. 1902 § 147 a 1. ledd bokstav b, som tilsvarer strl. § 131 2. ledd bokstav b, uttales det i Ot.prp. nr. 61 (2001–2002) side 94:

«I uttrykket 'en befolkning' ligger det at [sic] så vel en befolkning i et annet land som i Norge er vernet, og dessuten at vilkåret kan være oppfylt selv om det ikke dreier seg om hele befolkningen i et land, men bare befolkningen i en bestemt region. Også en etnisk minoritet kan utgjøre 'en befolkning' i et land eller på tvers av landegrenser, slik som for eksempel den samiske befolkningen. Departementet understreker at det skal mye til før vilkårene i bokstav b er oppfylt, jf særlig uttrykket 'alvorlig frykt'. I vurderingen av om vilkårene er oppfylt, vil det blant annet ha betydning om handlingene skjer på ett eller flere steder, hvor alvorlige konsekvenser de har eller kunne ha fått og hva slags objekter handlingene retter seg mot».

Det kan være liten tvil om at metoden som ble brukt for å ta livet av minst ett av de to ofrene (halshugging) ble valgt med den hensikt om å skape alvorlig frykt. I den retning taler også det at gjerningspersonene filmet handlingen og delte den på sosiale medier. Spørsmålet er hvorvidt denne alvorlige frykten ble søkt skapt «i en befolkning». Begrepet sikter til et bestemt antall personer som er bundet av en nasjonal, regional eller etnisk identitet. Drapene skjedde innendørs (slik at uvedkommende på det tidspunktet ikke kunne være i stand til å være vitner til handlingen) på et isolert sted på fjellet. Formålet var å ramme utenlandske statsborgere på marokkansk territorium, som av en eller annen grunn ble ansett å være medansvarlige for kampen mot ISIL. Det ville dermed være unaturlig å anvende begrepet «befolkning» for de mer eller mindre utsprede

turistgruppene som eventuelt befant seg i området, ettersom disse kan ikke sies å dele identiteten som forarbeidene sikter til. Det ville også være unaturlig å foreta en såpass utvidende tolkning av «befolkning» at begrepet skulle dekke mottakerne av videoopptak. Således er det ikke klart hvorvidt handlingen rammes av bokstav b.

I forbindelse med bokstav c, taler gode grunner for å tolke handlingen som en avskrekkingsmanøver overfor syriske og allierte offentlige myndigheter i kamp mot ISIL, med det formålet å tvinge dem til å avstå fra konfrontasjonen. Uten å gå inn på jurisdiksjonsspørsmålene som denne saken reiser, knyttet til bl.a. Marokkos nøytralitet i forbindelse med krigen i Syria⁶ (f.eks. vil handlingen være å anse som terrorisme mot offentlige myndigheter i landet den ble utført i eller mot offentlige myndigheter i de landene hvor ofrene var statsborgere mv?), vil det i denne sammenheng være avgjørende å ta stilling til om det som søkes foretatt, unnlatt eller tålt av offentlige myndighetene er «av vesentlig betydning». Dersom man tar utgangspunkt i at de offentlige myndigheter som denne handlingen er blitt rettet mot deltar aktivt eller ved hjelp av allierte i kampen mot ISIL, er det utvilsomt at det å avstå fra et slik foretagende vil være «av vesentlig betydning», i den forstand at det vil gå imot avgjørelser fattet av de sentrale beslutningsorganene. Alternativet i bokstav c fremstår således som det mest dekkende for dette tilfellet og vil i utgangspunktet ramme handlingene som terrorisme.

2.5. Definisjon av «terrorhensikt» i EU-Direktivet 2017/541

Som det fremgår av Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) ss. 159-160, ligger EU-rådets Rammeavgjørelse 2002/475/RIA til grunn for ordlyden så vel for strl. 1902 § 147 a som for strl. § 131. Rammeavgjørelsen ble erstattet av EU-Direktivet 2017/541, som Norge er forpliktet til å gjennomføre⁷ innen 8.9.18.

Selv om den nevnte rammeavgjørelsen ikke var bindende for Norge, kan det være av interesse å sammenligne ordlyden i dens art. 1 1. ledd alternativer 1 til 3 (som er identisk med EU-Direktivet art. 3 2. ledd, med unntak av ordene «foretage», som er blitt erstattet med «utføre» og «offentlige myndigheter» med «en regering») med gjennomføringen i norsk rett. Bestemmelsen lyder:

⁶ Zaireg (2018).

⁷ Fredriksen (2012), ss. 251-254.

«1. Hver medlemsstat træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at de i litra a) til i) nævnte forsætlige handlinger, således som de er defineret som lovovertrædelser i national lovgivning, der i kraft af deres karakter eller den sammenhæng, hvori de begås, kan tilføje et land eller en international organisation alvorlig skade, betragtes som terrorhandlinger, når de begås med det formål:

- alvorligt at intimidere en befolkning, eller
- uretmæssigt at tvinge offentlige myndigheder eller en international organisation til at foretage eller til at undlade at foretage en handling, eller
- alvorligt at destabilisere eller ødelægge et lands eller en international organisations grundlæggende politiske, forfatningsmæssige, økonomiske eller samfundsmæssige strukturer (...)⁸»

Etter EU-rett, må således «formålet» med den straffbare handlingen falle under ett eller flere av disse alternativer. Det kan påpekes at lovgiver, ved å anvende formuleringen «noe av vesentlig betydning» istedenfor «en handling» (alternativ 2) har både valgt å legge terskelen høyt for at en handling skal kunne falle under bestemmelsen og introdusert et skjønnsbetont vurderingsmoment («vesentlig») som gjør bevisføring i retning av terrorhandling vanskeligere.

Likevel taler gode grunner for at bruken av termen «terrorhensikt» i § 131 lar seg harmonisere bedre med begrepet «formålet» i så vel EU-Rammeavgjørelsen som i EU-Direktivet enn med «terrorforsett»⁹. Her har lovgiver valgt å kreve en kvalifisert form av skyld, mens f.eks. den danske straffelov § 114 går motsatt retning og gjennomfører «formålet» som «forsæt»¹⁰. Den strafferettslige forskjellen mellom begrepene «formål» og «forsæt» på dansk og f.eks. «Ziel» og «Vorsatz» på tysk mv. er likevel åpenbar. «Formål» lar seg best oversette med den spesifikke forsettsformen hensiktsforsett og utelukker dermed både dolus indirectus og dolus eventualis.

§ 131 2. ledd bokstav c innskrenker som ovenfor nevnt rekkevidden av det tilsvarende alternativet i EU-Direktivet, mens det er ett element som skulle tilsi at bestemmelsens definisjon av terrorhensikt favner videre enn sistnevnte: begrepet «ødelægge» uteblir i bokstav a; dette alternative vilkår kan

⁸ Under bokstaver a til i oppregnes de straffbare handlinger som er inkludert i § 131 1. ledd.

⁹ Vedrørende begrunnelsen av valget av «terrorhensikt» istedenfor «-forsett» se Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) ss. 178-179.

¹⁰ «Lovforslagets bestemmelser om blandt andet terrorisme og finansiering af terrorisme omfatter alle forsætlige forhold. Det er således en betingelse for strafansvar efter §§ 114-114 b, at den pågældende har handlet forsætligt», i Betænkning 2001/2 BTL 35.

likevel ikke sies å ha noen selvstendig betydning ved siden av det «å forstyrre alvorlig» en grunnleggende samfunnsfunksjon: en inntruffet alvorlig forstyrrelse oppfyller allerede vilkåret, uten hensyn til om den har som resultat dens ødeleggelse eller ikke. Terskelen for oppfyllelse av vilkåret i Direktivet ligger dermed på samme nivå som i vår straffelov.

2.6. Betydning av «land» eller «internasjonal organisasjon» for definisjonen av terrorhandling

Vi har under 2.3. ovenfor stilt spørsmålet om det foreligger rettskildemessig dekning for å straffe en handling som terrorhandling der ett eller flere av de formålene oppregnet i § 131 2. ledd bokstaver a til c realiseres, selv om hensikten hos gjerningspersonen ikke kan rammes av noen av disse alternativene. Under 2.4. har vi deretter analysert Marokko-drapene i lys av bestemmelsene og kommet frem til at de i utgangspunktet kan rammes som terrorhandlinger med hjemmel i bokstav c med det forbehold at det som søkes gjort, tålt eller unnlatt må anses å være av «vesentlig betydning» for landet eller organisasjonen. I motsatt tilfelle ville de ikke kunne straffes som terror. Videre har vi i den forbindelse sett under 2.5. at alternativet skal etter ikrafttredelsen av EU-Direktivet tolkes utvidende, slik at *alle* handlinger som lovbrøteren sikter til å fremtvinge hos landet mv. vil falle under bestemmelsens rekkevidde og ikke bare de som er av vesentlig betydning. Med utgangspunkt i disse overveielser vil Marokko-drapene kunne straffes som terrorhandlinger uten at en nærmere analyse av hensiktens kvalitet blir påkrevet.

Det som gjenstår å se er hvorvidt vilkåret om at de straffbare handlinger som nevnt i § 131 1. ledd hhv. EU-Direktivets art. 3 1. ledd bokstaver a til j «kan tilføje et land eller en international organisation alvorlig skade» «i kraft af deres karakter eller den sammenhæng, hvori de begås» har selvstendig betydning. Det sier seg selv at, der en eller flere av de påpekte «terrorhensikter» settes ut i live, er disse rent faktisk egnet til å skade et land eller en internasjonal organisasjon alvorlig. Tilleggsvilkåret, som ikke er nedfelt i § 131, gir uttrykk på at, selv om gjerningspersonene handler i kraft av et eller flere av de alternativene i § 131 2. ledd a til c hhv. EU-Direktivets art. 3 2. ledd da de begår den straffbare handlingen, er det ikke gitt at resultatet fører til alvorlig skade for landet mv. I så henseende er dette tilleggsvilkåret avgjørende for at en handling skal kunne rammes av terrorbestemmelsene: der det begås en eller flere av de angitte straffbare handlinger med terrorhensikt vil de falle utenfor rekkevidden av EU-Direktivet der det ikke kan påvises at de er egnet til å påføre landet mv. alvorlig skade. Direktivet går dermed lengre enn § 131 i å spesifisere den straffbare handlingen og i og med denne spesifiseringen avskjærer det handlinger fra dets

anvendelsesområde som, uten hensyn til om de kan alvorlig skade landet eller ikke, vil kunne rammes som terrorhandlinger med hjemmel i § 131.

Vi ser altså at betydningen av «land» eller «internasjonal organisasjon» er grunnleggende for definisjonen av terrorhandlinger og dermed av terrorisme. For enkelthets skyld kan begge begrepene erstattes med «stat»¹¹, ettersom Direktivet er kommet i stand i EU som uttrykk for medlemsstatenes vilje til å beskytte seg og deres tilknyttede organisasjoner mot terror.

En foreløpig definisjon av terrorisme ville være, med utgangspunkt i de ovennevnte rettskilder: utøvelse av vold med det formålet å destabilisere, lamme eller ødelegge en stat. Det at ett eller flere av disse formålene oppnås vil avhenge for det første av den voldelige handlingen og dernest av statens konstitusjon: voldsutøvelse rettet mot en svak stat vil lettere føre til betydelig skade enn voldsutøvelse rettet mot en sterk politisk sammenslutning. Dette har i utgangspunktet som følge at jo svakere staten er, desto lavere vil terskelen ligge for å straffeforfølge voldsbruk mot den som terrorisme. Men selv om det tilligger selve staten å straffeforfølge terrorhandlinger, vil i europeisk sammenheng foreligge nokså klare regler for avveiningen mellom statens og borgernes rettigheter¹², slik at en svak stat i praksis ikke vil ha rettslig adgang til å bekjempe vanlig kriminalitet eller innskrenke borgernes grunnleggende rettigheter ved å vise til at den kan lide alvorlig skade. Den materielle enigheten vedrørende hva som kan regnes som terrorhandling blant EU-medlemmene føyer seg til den forholdsvis sterk formelle enigheten om hvilke organisasjoner som skal betraktes som terrorsammenslutninger¹³.

Uten stat kan det dermed ikke være tale om terrorhandling, men det at terrorhandlingene er en grunnleggende krenkelse av statens rettigheter medfører ikke at denne kan forsvare seg i strid med de reglene den har gitt seg i grunnloven eller statsforfatningen for ivaretagelse av menneskerettigheter (bl.a. vernet om privatlivet, forbudet mot selvinkriminering og legalitetsprinsippet i strafferettspleien).

2.7. Oppsummering

¹¹ «Stat» definert som en politisk enhet som består av en befolkning med rådighet over et bestemt territorium. Se Smith (2009), ss. 80-81.

¹² Som fastsatt særlig i EMK og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP).

¹³ Se bl.a. EU-rådets Avgjørelse (FUSP) 2019/25, som inneholder en liste som oppdateres fortløpende med personer og organisasjoner som rammes av nærmere bestemte tiltak for bekjempelse av terrorisme med hjemmel i EU-rådets Felleholdning 2001/931/FUSP. FNs sikkerhetsråd fører også opp en jevnlig oppdatert liste med individer og organisasjoner som sanksjoneres på grunnlag av tilknytning til Al-Qaida, ISIL og beslektede grupper (*ISIL (Da'esh) and Al-Qaida Sanctions*).

Vi har sett at lovgivers vilje kommer klart til uttrykk både i forarbeidene til § 131 og i lovteksten i retning av at kriminalisering av terrorisme er en prioritet som ikke skal gå på akkord med grunnleggende rettsstatlige friheter. Det samme standpunkt gjelder EU-Direktivet, hvor formuleringen av den tilsvarende bestemmelsen (art. 3) skiller seg fra den norske gjennomføring ved at undervilkåret i 2. ledd bokstav b gjør det tilstrekkelig at handlingen har som formål å fremtvinge enhver reaksjon hos staten for at den skal kunne tolkes som terror og dessuten oppstiller tilleggsvilkåret om at handlingen må være egnet til å «tilføje et land eller en international organisation alvorlig skade», noe som uteblir i § 131 men synes å være kompensert med kravet om at det som påtvinges staten må være «noe av vesentlig betydning». På denne bakgrunn kan man med rette tolke begge bestemmelsene som i det vesentlige sammenfallende.

I denne delen har vi analysert straffebudet nærmere ved å kaste lys over gjerningsbeskrivelsen og den vernede samfunnsinteressen (staten som alminnelig rettsgode). Ettersom det rettsgodet som angripes gjennom terrorhandlinger er selve grunnlaget for vernet av rettsinteresser, blir strafferammen nødvendigvis høyere for denne typen handlinger enn for de tilknyttede straffbare handlinger i § 131 1. ledd.

Nedenfor skal vi analysere potensielle argumentasjonsbidrag fra terrorkriminologien som kan være av interesse for en tolkning av straffelovens terrorbestemmelser som tar hensyn til samfunnsutviklingen i det siste tiåret.

3. Om kriminologi og dens anvendelighet i rettslig argumentasjon

Kriminologien er en fagretning som studerer fenomenet forbrytelse i alminnelighet og spesielt de faktorene som fenomenet forutsetter, dvs. forbryteren, offeret og samfunnets reaksjon¹⁴. De grunnleggende spørsmålstillingene som beskjeftiger kriminologien er:

- Hva er en forbrytelse?
- Kan det påvises særtrekk hos forbryteren som kan generaliseres med hensyn til personlighet, sosial bakgrunn, beveggrunner mv.?

¹⁴ Kaiser (1993), ss. 1-11.

- Hva kjennetegner offerets rolle ved og etter en kriminell handling?
- Hvilke hensiktsmessige tiltak skal samfunnet iverksette for bekjempelsen av forbrytelser?

Avhengig av land og tradisjon, kan kriminologien være i større eller mindre grad tilknyttet samfunnsvitenskapene, rettsvitenskap eller psykologi. Som man kan utlede av grunnspørsmålene, behandler og bearbeider fagretningen forskningsresultater og synspunkter fra alle disse tre disipliner. Likevel er det nærliggende å si med Kaiser (som er en representant for kriminologien i Tyskland, der i likhet med bl.a. Østerrike, Sveits og til dels Storbritannia tilbys studiet generelt sett ved de juridiske fakultetene) at analysegjenstanden for kriminologien er forbrytelsen slik den er definert i straffeloven¹⁵. En abstrakt teoretisering omkring forbrytelsen i seg selv (hvorvidt den oppstår i motsetning til fornuften, de ti bud eller sosiale nødvendigheter mv.) uteblir således. Dermed kan kriminologiske bidrag anses å være rettskildemessig relevante, så lenge de formidler kunnskap om de praktiske konsekvenser som springer ut av lovteksten og forarbeider.

3.1 Terrorkriminalologi

Mellom 2011 og 2017 er det publisert tre bøker som befatter seg inngående med terrorismen og terrorkriminalologien og som (tatt i betraktning utgiverens anerkjennelse innenfor fagfeltet) jeg har valgt å legge til grunn i det følgende. Bøkene er *Terrorismus. Provokation der Macht*, forfattet av Peter Waldmann; *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, utgitt av Alex Schmid, og *The Handbook of the Criminology of Terrorism*, utgitt av Gary LaFree og Joshua Freilich.

I dette arbeidet skal jeg trekke frem hovedsakelig de forskningsresultater som det er kommet frem til i disse bøkene og som er av relevans for besvarelsen av de fire ovennevnte grunnspørsmål i punkt 3., med den avgrensning at den type forbrytelsen de sikter på er terrorhandlinger. Terrorkriminalologien er på denne bakgrunn den grenen av kriminologien som, med utgangspunkt i lovbestemmelsene om terrorisme, søker å belyse kjennetegnene ved gjerningspersonen og offeret med sikte på utforming av offentlige tiltak for bekjempelsen av terrorisme.

3.1.1. Kriminologisk definisjon av terrorisme

¹⁵ *Op. cit.*, s. 8. Sutherland (1978) fremholder på s. 4: «Criminal behavior is behavior in violation of a criminal law. No matter what the degree of immorality, reprehensibility, or indecency of an act, it is not a criminal act unless it is outlawed by the state». Denne definisjonen legges til grunn også i dag i USA selv blant de kriminologene som betrakter faget som overveiende sosiologisk, se f.eks. Siegel (2011), s. 12.

Terrorisme omfatter med grunnlag i EU-Direktivet og terrorbestemmelsene i strl. alle de straffbare handlinger som inngår som nødvendige ledd i utførelsen av eller leder direkte mot terrorhandlinger, slik disse er definert § 131 hhv. art. 3. Forsøk og medvirkning til terrorhandlinger er straffbare jf. § 131 3. ledd og §§ 15 og 16, slik at disse innbefattes også i samlebetegnelsen «terrorisme». Terrorisme kan altså defineres som systematisk og målbevisst voldsutøvelse mot en stat med det formålet å skade den alvorlig.

For en forståelse av terrorismens årsaker og forutsetninger som lar seg harmonisere med lovteksten, kan følgende definisjon i *The revised academic consensus definition of terrorism* punkt 1 være av interesse:

«Terrorism refers on the one hand to a *doctrine* about the presumed effectiveness of a special form or tactic of fear-generating, coercive political violence and, on the other hand, to a conspiratorial *practice* of calculated, demonstrative, direct violent action without legal or moral restraints, targeting mainly civilians and noncombatants, performed for its propagandistic and psychological effects on various audiences and conflict parties»¹⁶.

Dersom man ser bort fra terrorisme som doktrine slik den blir her kjennetegnet og vurderer terrorisme i praksis (terrorhandlinger) opp mot innholdet i § 131 hhv. EU-Direktivet art. 3, fremkommer det nokså klart at det eneste berøringspunkt mellom Schmidts definisjon og lovteksten består i at en terrorhandling karakteriseres som voldsutøvelse; så vel de middelbare og umiddelbare mål som voldshandlingen sikter på som dens propagandistiske særpreg er blant de elementer som skiller begge oppfatninger. Mens det som gir terrorbestemmelsene en særstilling i straffeloven er at de rammer voldsutøvelse mot staten (et land eller en internasjonal organisasjon), sikter definisjonen til en form for vold hvis «mottakere» er diverse publikum og parter i en konflikt. En definisjon av terrorisme som bygger på så avvikende premisser kan ikke sies å være relevant i vår sammenheng.

Når det tas hensyn til bøkene nevnt under 3.1., er definisjonen som synes å ligge tettest opp mot lovens ordlyd den som Waldmann gjør gjeldende: «Unter Terrorismus sind planmäßig vorbereitete, schockierende Gewaltanschläge aus dem Untergrund gegen eine politische Ordnung zu verstehen.

¹⁶ Schmid (2011), s. 86.

Sie sollen vor allem Unsicherheit und Schrecken verbreiten, daneben aber auch Sympathie und Unterstützungsbereitschaft erzeugen»¹⁷. Her blir den politiske karakteren av terrorhandlingene betont, samtidig som det påpekes at de ikke er et mål i seg selv: de blir utført som en kamphandling mot staten («et politisk system») og dessuten med den hensikt å skape reaksjoner (både positive og negative) hos befolkningen. En terrorist vil som hovedregel anse sine handlinger som midler til mobilisering av massene, slik at både meningsfeller og motstandere blir radikaliseret og volden eskaleres, med desintegrasjonen av det politiske fellesskapet som det endelige resultatet. Som eksponent for dette standpunktet kan man trekke Brenton Tarrant, utlendingen i New Zealand som ville holde landet fritt fra utlendinger og som i sitt såkalte «manifest» (*The great replacement*) uttrykte motivet for sine handlinger med bl.a. følgende ord: «To agitate the political enemies of my people into action, to cause them to overextend their own hand and experience the eventual and inevitable backlash as a result» og «To incite violence, retaliation and further divide between the European people and the invaders currently occupying European soil»¹⁸. Man finner tilsvarende synspunkter i Behring Breiviks «manifest», hvor han definerer hans fremgangsmåte som «Using terror as a method for waking up the masses» med det formålet å oppløse Den europeiske union og etablere en «europeisk føderasjon» uten muslimer¹⁹.

Når det gjelder islamistiske terrorangrep, blir de som hovedregel ikke utført med den hensikt å skape reaksjoner og radikaliserer motpolene: denne typen terrorisme blir derimot satt i verk som en form for hevnaaksjon. Så påberopte Osama bin Laden seg i sitt «våpenstillstandstilbud til amerikanerne» i 2006²⁰ (etter at det hadde kommet frem at motstanden hos den amerikanske befolkningen mot operasjonen i Irak var større enn forventet av regjeringen) muslimenes offerrolle under amerikanernes og «jødenes» politisk aktivitet i Midtøsten og deres rett til å forsvare seg. I denne talen begrunnes hatet mot USA og Israel til dels i deres «ulydighet» mot islam, til dels i deres overmaktposisjon, som blir tolket som en trussel mot muslimene. Talen inneholder likevel appeller både til muslimene til å forsvare seg og til det amerikanske samfunnet for at det innså at den «imperialistiske» politikken som Bush forfulgte egentlig virket mot amerikanernes interesser. Også i hans «våpenstillstandstilbud til europeerne» i 2004²¹, dager etter terrorangrepene i Madrid,

¹⁷ Waldmann (2011), s. 12: «Med “terrorisme” menes det planmessig forberedte, sjokkerende voldelige angrep mot et politisk system fra undergrunnen. De skal kunne først og fremst spre usikkerhet og frykt i tillegg til å fremkalle sympati og støtte» (min oversettelse).

¹⁸ Tarrant (2019), s. 5.

¹⁹ Breivik (2011), ss. 833-836.

²⁰ Ibrahim (2007), ss. 214-217.

²¹ *Ibid.*, ss. 226-228.

henvendte bin Laden seg til folket med den forsikring om at deres regjeringer var de egentlige skyldige for angrepene, på grunn av okkupasjonen av Palestina og alliansen med USA.

Den islamistiske retorikken fremsto uforandret ti år senere, i et videoopptak i Syria, der journalisten James Foley ble tvunget til å avgi følgende erklæring før han ble henrettet av ISIL-medlemmer: «I call on my friends, family, and loved ones to rise up against my real killers, the U.S. government. [...] For what will happen to me is only a result of their complacency and criminality»²².

Det er bemerkelsesverdig at det som kan betraktes som motpolene i det aktuelle ideologiske spektret (rasistisk høyreekstremisme på den ene siden og islamisme på den andre) anvender den samme strategien når de skal sette deres ideer ut i livet. Strategien består i å realisere slagordet *divide et impera* ut fra en dyp forakt for det politiske systemet, som anses å være udugelig til å fremme de etterstrekte politiske mål. Forestillinger om at man befinner seg i unntakstilstand eller krig rettfærdiggjør i denne sammenheng alle former for vold, spesielt der egne politiske målsetninger ikke lar seg gjennomføre i tråd med lover og regler (bl.a. ved stemmeavgivning).

Spørsmålet om hvorfor terrorhandlingene som hovedregel blir rettet mot utenforstående (f.eks. i Paris og Nice i 2015 og 2016, i Madrid, London mv.) istedenfor mot individene som er ansvarlige for de politiske avgjørelsene man vil bekjempe er sammensatt. For det første er det enklere å skade alvorlig vanlige borgere som ferdes uten beskyttelse enn høytstående politikere, som vil bestandig være under radaren av sikkerhetstjenestene – risikoen for at et terrorangrep mot sentrale medlemmer av det politiske systemet mislykkes er dermed høyere. Det som for det andre er avgjørende er at den skaden som søkes påført staten er avledet: dersom man tar livet av eller skader alvorlig så mange innbyggere som overhodet mulig gjennom en oppsiktsvekkende aksjon, regner man med at befolkningen vil føle seg utrygg og ubeskyttet av myndighetene og at den på lang sikt vil miste tillit og motstå dem, enten passivt eller aktivt. Dette er kalkylen som ligger til grunn for de fleste av terroranslagene i nyere tid, fra ETA og IRA til Al-Qaida og ISIL²³.

Dersom man betrakter terrorisme som en kommunikasjonsstrategi og terrorhandlingene som budskap, regnes mottakeren av budskapene å være ikke selve staten men offentligheten: det er publikumet (både motstandere og støttespillere) som anses som verktøy, sammen med ofrene²⁴, for å

²² Stern (2016), s. 115.

²³ Waldmann (2011), ss. 34 ff. Her vises det til at en del av kalkylen består også i å tiltrekke seg oppmerksomheten av støttespillere og lede dem til handling.

²⁴ Se Schmid (2011), s. 87: «The direct victims are not the ultimate target (as in a classical assassination, where victim and target coincide) but serve as message generators».

bringe det politiske systemet til fall. Innholdet i budskapet (f.eks. et krav om å forby islam om å innføre sharia) behøver ikke å være straffbar og innenfor terrordynamikken er i siste instans irrelevant, ettersom det er ikke selve budskapet som søkes realisert men reaksjonene. Alt etter hvor oppsiktsvekkende og brutal terrorhandlingen objektivt er, vil regjeringen reagere med kraftig repressive tiltak mot de delene av befolkningen som identifiserer eller synes å identifisere med budskapet, noe som eventuelt vil finne støtte hos den øvrige befolkningen. Det ideelle resultatet etter en terrorhandling vil dermed være å øke konfrontasjonen, aggressivitet og mistenksomhet i samfunnet.

Hvorvidt realiteten er underlagt den samme logikken som ligger til grunn for terrorismen som strategi og hvorvidt det kan oppnås en politisk omveltning gjennom terrorhandlinger, er spørsmål man bare kan finne svar på ved å henvende seg til historiske kilder. I Waldmann (2011) ss. 280 ff. er det oppstilt en detaljert liste over alle de terrorgrupper som opererte mellom 1960 og 2010, derunder en rekke som fremdeles er aktive. Blant noen av de mest kjente grupperinger der opplistet som ikke oppnådde eller har oppnådd deres politiske mål kan det nevnes utbryterne fra den irske IRA PIRA, CIRA og RIRA, ETA i Spania, RAF i Tyskland, PKK i Kurdistan, ERP og Montoneros i Argentina, FARC i Colombia, al-Qaida og ISIL. Andre bevegelser tjener som eksempel på at det som en gang var terrornettverk lyktes med å overta makten, bl.a. Front de libération nationale i Algerie, som oppnådde selvstendigheten fra Frankrike i 1962 og Frente Sandinista de Liberación Nacional i Nicaragua, som regjerte landet fra og med revolusjonen i 1979, men disse er unntaket snarere enn regelen.

Man kan dermed slå fast, med utgangspunkt i erfaringen, at den klare hovedregelen er at terrorhandlingene, forstått som en appell til å svekke eller ødelegge en stat med det formålet å sette egen ideologi (raserensing, islamisering, politisk selvstendighet mv.) ut i livet, vil ikke føre til noe positivt resultat²⁵ – positivt sett fra gjerningspersonens innfallsvinkel. I de tilfeller der terrorgrupper likevel samler tilstrekkelige krefter og finner nok støtte i befolkningen til å etablere seg som statsmakt, vil det på det grunnlaget ikke lenger være treffende å tale om terrorisme eller

²⁵ Waldmann (2011), på s. 45, betoner at terroristene er den «svake part» i konflikten og fremhever at dette er hovedårsaken til at deres strategi er fruktesløs: «Insgesamt ist festzustellen, dass die Erfolgsbilanz terroristischer Gruppen vergleichsweise bescheiden ausfällt. Das hängt größtenteils mit jener fatalen Schwäche ihres Vorgehens zusammen, die Rainer Paris ihre „Reaktionsabhängigkeit“ genannt hat. Terroristen können – hier unterscheiden sie sich von fast sämtlichen anderen Gewaltstrategien – keinen entscheidenden eigenen Beitrag zur Erreichung des angestrebten Zieles leisten» («Det må generelt slås fast at terroristiske grupper sikrer seg forholdsvis ubetydelige resultater. Dette henger sammen med den uheldige svakheten (som Rainer Paris har betegnet som "reaksjonsavhengighet") ved deres fremgangsmåte. Terroristene skiller seg fra nærmest alle andre voldsstrategier ved at de yter ingen avgjørende bidrag til oppnåelse av det tilsiktede formål») (min oversettelse)).

terrorhandlinger utført av en stat, selv om denne benytter seg av ubegrenset vold i sin maktutøvelse. I litteraturen er det enighet om at fenomenet statsterrorisme finnes²⁶ (slik den gjorde seg gjeldende f.eks. i Nazi-Tyskland eller Sovjetunionen), men den skiller seg vesentlig fra den type terrorismen som vår straffelov rammer og terrorkriminologien generelt behandler ved at dens mål er å beholde og sementere *status quo*, mens den «ordinære» (ikke-statlige) terrorismen streber etter å bringe sistnevnte til fall. I vår sammenheng er det dermed mest nærliggende å bygge på *Global Terrorism Database Codebook* (tatt i bruk og finansiert av USAs Sikkerhetsdepartement gjennom forskningssenteret National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism), som begrenser bruken av termen «terrorisme» for de tilfeller der «[t]he perpetrators of the incidents [are] sub-national actors»²⁷.

3.1.2. Terroristenes personlighet

Vi har vist ovenfor til at det i litteraturen refereres til de individene som utfører terrorangrep som den «svake part» i den politiske konflikt. Den angrepne parten er staten eller det politiske systemet, et maskineri som innbefatter som hovedregel et stort territorium og millioner av mennesker, som er løpende finansiert gjennom skatter og avgifter, utstyrt med lover og regler som sikrer borgernes friheter og sikkerhet i like stor grad som selve statens eksistens og som nyter monopolet over voldsbruk mv.; de som retter angrepet mot dette apparatet er terroristene, dvs. et eller flere individer som tilhører en mer eller mindre sammensveiset organisasjon som har ingen eller en svært begrenset tilgang til statens avgjørelsesmekanismer og som, for å kompensere denne mangelen, utøver vold, dog indirekte, da de tallmessig og materielt befinner seg i en altfor underlegen stilling.

Når man betrakter dette maktforholdet (eller maktmisforholdet) og dets konsekvenser slik de kommer til syne i de faktiske resultatene som terrorgrupper har oppnådd gjennom historien, er det nærliggende å reise spørsmål ved terroristenes grunnleggende motiver: er de virkelig drevet av et ønske om politiske endringer eller av en ødeleggelsestrang?

Mens vi i forrige punkt har behandlet terrorhandlingene fra et rent teoretisk perspektiv som en fremgangsmåte til å oppnå spesifikke mål, er vår problemstilling her om de ideologiske motiver hos gjerningspersonen utgjør «overbygningen» i den straffbare handlingen og gir i grunnen uttrykk for personlige (apolitiske) følelser og behov. Når det tas utgangspunkt i at terrorhandlingene i praksis

²⁶ Schmid (2011), ss. 68-70 og 203-206 og Waldmann (2011), ss. 17-22.

²⁷ University of Maryland (2018), s. 10. LaFree (2017) opererer med den samme begrensning i bl.a. ss. 331 ff.

aldri munner ut i de politiske forandringene terroristene ønsker å oppnå, gjør spørsmålet seg gjeldende om deres beveggrunner til å skade, drepe og ødelegge skiller seg vesentlig fra beveggrunnene til dem som begår «ordinær» grov kroppsskade, drap mv.

Jäger skriver i en artikkel fra 1980 med tittelen *Kriminologie kollektiver Verbrechen*, som befatter seg spesielt med terrorismen som én av formene for kollektive forbrytelser:

«[...] auch Kollektivverbrechen sind nichts anderes als individuelle Verbrechen im Kollektiv. Weder sozialstrukturell noch sozialpsychologisch orientierte Theorien kriminellen Verhaltens können also ignorieren, daß gesellschaftliche Strukturen und Bedingungen irgendwie durch das Nadelöhr der individuellen Biographie und daß kollektive Umwertungsprozesse im Einzelbewußtsein und in der individuellen Motivation repräsentiert sein müssen, wenn sie handlungsrelevant werden sollen»²⁸.

Dersom man ønsker å svare på spørsmålet om hvorfor et bestemt individ har begått en terrorhandling, må man nemlig være varsom med å rette søkelyset mer mot personens rasjonaliseringer (i form av politiske grunnsetninger og ideologiske slagord) enn mot den individuelle «terrorpersonlighet»²⁹. Det finnes et utall av teorier og ideologier i omløp som presenterer et samfunnsbilde hvor mørke, mektige krefter kontrollerer det politiske livet, rettssystemet, utdanningsinstitusjonene, mediene mv. og som mer eller mindre eksplisitt krever at de som identifiserer seg med dem bruker vold; det er imidlertid på det rene at ikke alle tilhengere eller støttespillere av denne typen ideologier går til det skrittet å utføre terrorangrep.

Terrorpersonligheten kan følgelig tilskrives individer som er spesielt mottakelige for ideologier der alle og ethvert menneske er klassifisert enten som venn eller som fiende og der det ikke gis rom for relativiseringer og som har en relativt lav aggresjonsterskel.

²⁸ Jäger (1982), s. 382: «[...] også kollektivforbrytelser er ikke noe annet enn individuelle forbrytelser begått kollektivt. Verken teorier med en sosialstrukturell eller en sosialpsykologisk tilnærming til kriminell adferd kan dermed ignorere at samfunnsmessige strukturer og forutsetninger må på et eller annet vis trenge igjennom nåløyet i det individuelle livsløpet og at kollektive omvurderingsprosesser må være representert i personens bevissthet og i den individuelle motivasjonen, dersom de skal kunne være handlingsrelevante» (min oversettelse). Se i samme retning også s. 389.

²⁹ Forstått som den personlighetstypen som kan anses for å være mest tilbøyelig til å utføre terrorhandlinger.

På det psykologiske nivået påpeker LaFree at avgjørende årsaker for utviklingen av denne type personlighet er forstyrrelser i selvbildet, jakten etter identitet og stabilitet³⁰ og et behov for selvhevdelse på grunn av mindreverdighetskomplekser³¹. I denne sammenheng knytter Falk, som befatter seg med islamistisk terrorisme, også den individuelle motivasjon til et behov for selvhevdelse og dessuten til fortrenget raseri og en oppfatning av å være krenket³², mens Schmid på sin side viser til at frustrasjon og en trang til gjengjeldelse er grunnleggende faktorer for forklaring av terrorpersonligheten³³.

På det sosiologiske nivået gjør Jäger gjeldende at momenter som kan sies å fremskynde tilknytningen til terrorgrupper både hos retts- og venstreekstremister er erfaringen av å mislykkes (bl.a. i skolen, parforhold og arbeid), høye forventninger hos seg selv, manglende erfaring i arbeidslivet, tidligere straffedommer, lav alder og (fra en mer relativ synsvinkel) umodenhet³⁴.

Når det gjelder spørsmålet om terroristene utgjør en menneskegruppe der psykiske forstyrrelser er mer representert enn hos den øvrige befolkningen, bemerker Schmid under avsnittet «Psychological theories of terrorism»:

«[D]etailed studies of terrorists have shown that most of them are normal in a clinical sense (although their atrocities are clearly not normal in a moral sense). Drawing distinctions between the violence of terrorists and the apolitical violence of psychopaths, Horgan shows that the lifestyle of a professional terrorist is not conducive to aberrant personalities. First, terrorist violence is generally undertaken in pursuit of collective goals, not the fulfilment of personal fantasies (except in the case of lone-wolf terrorists). Furthermore, membership in a terrorist organization requires extreme loyalty and commitment – rare qualities among those suffering from, say, extreme narcissism»³⁵.

³⁰ LaFree (2017), ss. 20-22.

³¹ *Ibid.*, ss. 34-35.

³² Falk (2008), ss. 24-31.

³³ Schmid (2011), s. 215.

³⁴ Jäger (1981), ss. 89-93. Se også s. 114, hvor funnene oppsummeres som følger: «Die größte Gemeinsamkeit, die sich in den lebensgeschichtlichen Verläufen zum Terrorismus finden ließ, ist nach unserem Ergebnis ein unerfüllter Geltungs- und Machtanspruch junger Menschen, die die Gesellschaft durch Gewaltmittel zwingen wollten, von ihrer Person und ihrem Willen Kenntnis zu nehmen» («Ifølge våre resultater, utgjør fellesnevneren blant de livsløpshistoriene som ender i terrorisme et utilfredsstilt behov for selvhevdelse og makt fra unge mennesker som siktet på gjennom vold å tvinge samfunnet til å legge merke til deres person og vilje» (min oversettelse)).

³⁵ Schmid (2011), s. 214.

Waldmann gjør også i samme retning gjeldende:

«Terroristen gelten als paranoid, als neurotisch oder als Psychopathen. Nun ist nicht auszuschließen, dass diese psychischen Krankheitssymptome auf einige Terroristen zutreffen, doch verallgemeinern lassen sich derartige Befunde nicht. Alle Forscher, die sich längere Zeit intensiv mit Terroristen beschäftigt haben, kommen zu dem Schluss, es handle sich um durchaus normale, sich der Konsequenzen ihrer Handlungen bewusste und zu deren Kontrolle fähige Personen»³⁶.

Videre bekreftet Lorenzo G. Vidino i sin høringsuttalelse for USAs Senat i 2016 at disse observasjoner også er gyldige for amerikanerne som hadde sluttet seg til ISIL³⁷.

Det må likevel bemerkes at alle ovennevnte synspunkter, unntatt Falks, kommer verken fra psykologer eller psykiatere. Selv om psykiske lidelser altså ikke er overrepresentert hos terroristene, kan man for å kaste lys over årsakene til terrorpersonligheter legge teorien til grunn om at koblingen mellom såkalte kriminogene faktorer og spesifikke forsvarsmekanismer utgjør en tilfredsstillende psykologisk forklaringsmodell for alle kriminelle personligheter³⁸. Hacker viser til at kriminogene faktorer inkluderer bl.a. svært dårlige familieforhold, døden av én eller begge foreldre i barndommen, mishandling og omsorgssvikt, traumer av seksuell karakter og et foreldrepar der faren er svak og passiv og moren er streng og krevende. Disse faktorer i seg selv er imidlertid utilstrekkelige til å forklare dannelsen av den kriminelle personlighet, dersom man legger til grunn at omtrent 15% av alle som lider under dem faktisk begår kriminalitet. Det må med andre ord i tillegg kunne påvises personlighetstrekk eller mekanismer som er tjenlige for faktorene, bl.a. «das fundamentale Mißtrauen, die intuitive Einschätzung und Beurteilung der Umgebung als böseartig, feindselig und brutal sowie ein ständiges Gefühl der persönlichen Minderwertigkeit, der Nichtzugehörigkeit und des Ausgeschlossenseins»³⁹. Koblingen mellom opplevelser og psykiske

³⁶ Waldmann (2011), ss. 131 ff: «Terroristene blir oppfattet som paranoide, nevrotiske eller psykopater. Det kan ikke utelukkes at noen av terroristene viser et eller flere av disse psykiske lidelsessymptomer, men det finnes ingen grunn til å generalisere. Alle forskere som har undersøkt terrorister intensivt gjennom lange perioder kommer frem til konklusjonen om at det dreier seg om helt normale personer som erkjenner konsekvensene av deres handlinger og som er i stand til å kontrollere dem» (min oversettelse).

³⁷ U. S. Government Publishing Office (2017), s. 8.

³⁸ Hacker (1964), s. 359.

³⁹ *Ibid.*, s. 360: «en grunnleggende mistillit, en intuitiv vurdering og oppfatning av omgivelsene som ondskapsfulle, fiendtlige og brutale så vel som en konstant følelse av personlig mindreverdighet, av manglende tilhørighet og av å være utestengt» (min oversettelse).

forsvarsmekanismer gir seg hos kriminelle utslag i «ein omnipotenter Narzißmus als Regression auf eine frühkindliche Phase phantasierter Unverletzlichkeit und Unbesiegbareit. [...] Die verhärtete Gleichgültigkeit und Unbeeinflussbarkeit kriminellen Verhaltens ist vielfach eine Maske solcher kindlicher Allmachtsphantasien, die zwischen empirischer Wirklichkeit und eingebildetem Phantasieleben nicht zu unterscheiden vermögen»⁴⁰.

3.1.2.1. Om den såkalte «radikaliseringssprosessen»

Som oppsummering av det som er blitt presentert under forrige punkt kan det sies at terrorhandlinger er primært utført av individer som opplever å bli marginalisert, som har et dårlig selvbilde, som oppfatter at de har mistet kontrollen over livet deres og som ønsker å bli verdsatt og lagt merke til.

Disse personlige egenskaper og opplevelser blir supplert videre av et avgjørende element i radikaliseringsprosessen, hvor individet ser seg i stand til å identifisere med klarhet hvem som er skyldig for egne lidelser. Denne skyldfiguren er som hovedregel diffus (muslimene, eliten, storkapitalen, «korsfarere» mv.) og kan til og med erstattes med andre og kombineres, så lenge de tjener til å rasjonalisere og rettferdiggjøre egne handlinger.

Så leser man i et brev skrevet av Breivik den 29.9.13 i fengselet: «[...] the manifesto did not represent my personal political view, but was designed as a tactical manoeuvre, consisting of mainly “gateway-propaganda”, using a more wide-reaching narrative»⁴¹, mens han i et brev datert ett år senere erklærer: «Etter å ha vært nasjonalkonservativ i 21 år besluttet jeg etter flere års vurdering og avveining å sverge troskap til den nasjonalsosialistiske ideologi, den 24. oktober 2014. Konverteringen fant sted i Skien Fengsel [...]»⁴².

Fra ISILs side ble det i en erklæring som inkluderte Koran-sitater gitt til kjenne at terrorangrepene i Paris den 13.11.15 hadde vært rettet mot «crusaders», «the cross», «pagans» og dem som «dare to curse our Prophet»⁴³ — med andre ord at de var blitt utført på grunn av rene religiøse motiver. I

⁴⁰ *Ibid.*, s. 361: «en omnipotent narsissisme som regresjon til en fase i den tidligere barndommen kjennetegnet av fantaserte usårbarhet og uovervinnelighet. [...] Den kriminelle adferdens forherdede likegyldighet og upåvirkethet er i mange tilfeller en maske for slike barnlige allmaktsfantasier som ikke er i stand til å skille empirisk virkelighet fra innbilt fantasiliv» (min oversettelse).

⁴¹ Breivik (2013), s. 5.

⁴² Breivik (2014), s. 1.

⁴³ ISIL (2015).

praksis derimot har man sett at fiendebegrepet hos ISIL omfatter ikke bare kristne og «de vantro», men alle dem som motsetter seg «kalifatet», altså sekulære muslimer (såkalte «hyklere»), tyrkere («apostater»), sjitter osv. Med andre ord, når ISIL taler til eller om muslimene, mener de utelukkende IS-støttere.

Den klassiske venstreterrorisme, representert av RAF, benyttet seg av en sammenliknbar strategi for å rettferdiggjøre angrepene ved at de identifiserte fienden i alle dem som handlet mot folkets vilje⁴⁴. Det følger av seg selv at det tillå selve terrorgruppen å definere til enhver tid hvem som var «folket» og hva folkets vilje besto i.

3.1.2.2. Spørsmålet om motivasjonen

Jeg har stilt to nært tilknyttede spørsmål innledningsvis under punkt 3.1.2:

1. Er terroristene drevet av et ønske om politiske endringer eller av en ødeleggelsestrang? og
2. Skiller deres beveggrunner til å skade, drepe og ødelegge seg vesentlig fra beveggrunnene til dem som begår «ordinær» grov kroppsskade, drap mv.?

Spørsmålene utgjør i grunnen to sider av samme problemstilling, i den forstand at de retter søkelyset mot gjerningspersonens motivasjon.

I forbindelse med det første spørsmålet kan det legges til grunn at terrorhandlingene i seg selv alltid er politiske, så lenge de «kan tilføye et land eller en internasjonal organisasjon alvorlig skade». At terrorhandlingens formål og gjerningspersonens motiver derimot er politiske fremstår som svært diskutabel. Vi har ovenfor sett at terroristenes fiendebildet (og følgelig også deres forestillinger om hvem som er deres partnere) er meget diffust og foranderlig; dette kan anses som et tegn på at deres klassifisering av alle samfunnsaktører i venner eller fiender tilsvarer ingen entydig realitet eller ideologi og at den tjener derimot til å rasjonalisere forbrytelsene før eller etter at de er begått. Det første spørsmålet kan naturligvis ikke besvares på et generelt plan, men det kan med sikkerhet sies at den rollen politikken spiller i motivering for terrorhandlinger er liten sammenlignet med rene personlige behov om å tiltrekke seg oppmerksomhet, gjøre seg gjeldende og utøve makt over seg selv og andre.

⁴⁴ Hovedsakelig «imperialistene» og «fascistene», se RAF (1977).

Dette fører oss direkte til spørsmål 2. Dersom standpunktet om at den politiske motivering ved terrorhandlinger har liten betydning er riktig, finnes det ingen grunn til å i det vesentlige adskille denne typen handlinger fra forbrytelsene de forutsetter, dvs. bl.a. grov kroppsskade, anslag mot infrastrukturen og drap. Avgjørende også etter Direktivet (EU) 2017/541 art. 3 1. ledd er at selve handlingene «i kraft af deres karakter eller den sammenheng, hvori de begås, kan tilføje et land eller en international organisation alvorlig skade», uten hensyn til om motivet er politisk eller ikke. Dersom man tar utgangspunkt i at motivet for grov kroppsskade og overlagt drap (som er de forbrytelsene som forekommer oftest i forbindelse med terrorhandlinger) som hovedregel er å gjengjelde et oppfattet eller reelt onde og dernest at gjengjeldelsestankegangen gjennomsyrrer enhver argumentasjon til forsvar for terrorhandlinger, kan det fra denne synsvinkelen heller ikke sies å foreligge noen kvalitativ forskjell mellom beveggrunnene for de «ordinære» straffbare handlinger og for terrorhandlinger.

3.1.3. Ofrenes rolle

Kriminologiens tilnærming til offerets stilling ved forbrytelser består i første omgang i å systematisere opplysninger om ofrenes bakgrunn med basis i strafferettens forskjellige typer av lovbrudd (f.eks. volds-, seksual- og vinningslovbrudd)⁴⁵. Med «ofrenes bakgrunn» menes det bl.a. personens alder, kjønn, etnisitet og inntekt. Deretter brukes dette rent statistiske kunnskapsgrunnlaget for å iverksette hensiktsmessige allmenn- og individualpreventive tiltak, herunder justere strafferammer i lovteksten, og for å beskytte potensielle ofre gjennom helsetilbud og annen støtte – med utgangspunkt i identifiseringen av hvilke befolkningsgrupper som mest sannsynlig kan bli utsatt for nærmere bestemte former for kriminalitet. Innenfor dette forskningsområdet i kriminologien, som kalles gjerne «viktologi», har ofrenes stilling *etter* den fullbyrdede forbrytelse spesiell relevans, da den danner grunnlaget for å forutsi (med større eller mindre feilmarginer) hvilke kort- og langsiktige følger spesifikke straffbare handlinger vil ha hos offeret, både på det psykologiske og det sosiale planet.

I vår sammenheng er det nærliggende å peke på at ofrene ved terrorhandlinger som hovedregel ikke blir rammet individuelt, men som en del av en mer eller mindre definert samfunnsgruppe⁴⁶. Den

⁴⁵ LaFree (2017), ss. 162-172, Maguire (2012), ss. 399-404 og Kaiser (1993), ss. 309-318.

⁴⁶ Det at det kreves terrorhensikt i tillegg til forsett om primærforbrytelsen ved terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger kan tale i retning av at offeret sammenfaller med den vernede samfunnsinteressen (staten). Likevel må det pekes på at oppfyllelsen av vilkåret om terrorhensikt ikke er ensbetydende med at staten reelt sett lider skade, jf. formuleringen i Direktivet art. 3 1. ledd: «*kan* tilføje et land eller en international organisation alvorlig skade» (min

ovennevnte klassifisering av ofre etter alder, kjønn mv. er ikke særlig hensiktsmessig i forbindelse med terrorhandlinger, når man legger til grunn at erfaringsmessig blir alle eller de fleste ofre rammet i egenskap av å tilhøre en religion, en politisk gruppe eller av å være tilknyttet et bestemt land. Det må likevel legges til at terroristene sjeldent angriper bare dem som oppfyller disse eller lignende kriterier, ettersom kjernen i den terroristiske kalkylen er å formidle et budskap og ofrene anses å være rene virkemidler. Så måtte det bli kjent for gjerningspersonen ved terrorangrepet i Nice i 2016 at det sannsynligvis fantes muslimer i folkemengden, men dette synes å ha vært ham likegyldig, med det resultatet at en tredel av de drepte var faktisk muslimer⁴⁷.

Til forskjell fra andre straffbare handlinger, hvor bestemte befolkningsgrupper kan være mer utsatt enn andre (kvinner for voldtekt og mishandling i nære relasjoner, etniske minoriteter for hatefulle ytringer og tvangsekteskap mv.), er alle sosiale grupper potensielle ofre for terrorhandlinger.

Den mest hensiktsmessige tilnærming for redegjørelsen av ofrenes stilling består etter mitt syn i å betrakte den fra gjerningspersonens synsvinkel på den ene siden og fra samfunnets perspektiv på den andre.

3.1.3.1. Fra gjerningspersonens perspektiv

Vi har ovenfor påpekt at offerets rolle fra gjerningspersonens ståsted er det å være et rent kommunikasjonsmiddel overfor statsmyndighetene. Dette innebærer at forbrytelsen begås med sikte på at den blir kjent for et høyest mulig antall personer, noe som er atypisk for tilnærmet alle andre former for kriminalitet, hvor lovbrøteren ser seg tjent av å ikke bli oppdaget. Dersom man betrakter alle de straffbare handlingene som middelbart (bl.a. tyveri) eller umiddelbart (dvs. handlingene som rammer den fysiske integritet) er rettet mot fysiske personer, kan det slås fast at ofrenes stilling består i å være et middel for gjerningspersonen. Fra dette perspektivet skiller terrorhandlingene seg vesentlig fra andre kriminalitetstyper ved at de blir utført for offentligheten og ved at gjerningspersonene setter ideologiske overbevisninger ut i livet som rettferdiggjør både handlingene og konsekvensene på det individuelle planet, bl.a. straff eller selvmord.

Mediene spiller en sentral rolle for avgjørelsen av ofrenes stilling ved og etter terrorhandlingene⁴⁸, i den forstand at lovbrøterne legger særlig vekt på å dokumentere brutalitetene de begår og spre dem,

uth.) I praksis vil dermed de rammede personer anses å være ofre.

⁴⁷ Rubin (2016).

⁴⁸ LaFree (2017), ss. 193 ff.

at de velger ut angrepsobjekter med sikte på at de oppnår mest mulig resonans i nyhetene (begrunnet i stedets symbolikk eller antall rammede personer) og at de som hovedregel offentliggjør såkalte manifeste eller videoerklæringer gjennom aviser og andre mediekkanaler. Jo grusommere og blodigere en hendelse er, desto større og mer varig vil bli oppmerksomheten den finner i mediene. På denne måten kan ofrenes stilling som propagandamateriale sies å være forsterket eller i det minste bekreftet gjennom mediene.

3.1.3.2. Fra samfunnets perspektiv

Fra samfunnets perspektiv har ofre for terrorhandlinger konsekvenser på to nivåer: det helsemessige og det rettslige.

Det helsemessige nivået innbefatter så vel fysiske som psykiske skader og det som hovedregel vil påligge staten å behandle dem. Fysiske skader som følge av terrorangrep er i de fleste tilfeller alvorlige eller livstruende og krever akutt behandling, noe som medfører høye kostnader og en betydelig belastning for helsepersonellet. Der antall skadede er meget stort, vil eksisterende ressurser ikke alltid være i stand til å redde liv der det kreves. Når det gjelder psykiske skader, legges det til grunn at psykologiske virkninger etter terrorhandlinger er svært høye, både hos ofrene og pårørende, og at de øker sannsynligheten for utvikling av psykiske lidelser to til tre ganger til sammenligning med den øvrige befolkning. Virkninger på lang sikt inkluderer personlighetsforandringer i retning av passivitet, avhengighet, introversjon og irritasjon, vanskeligheter for individuelle forhold, apati, mistroiskhet, skyldfølelser og rusmisbruk⁴⁹. De vanligste psykiske sykdommer som ofrene utvikler er posttraumatisk stresslidelse, angst og depresjon, som i noen tilfeller helt avskjærer dem fra å delta i arbeidslivet og i ytterste fall fører til selvmord.

De individuelle ofres helseskader ved terrorangrep må betraktes som et samfunnsanliggende, ikke bare på grunn av at de medfører økonomiske tap for staten (i form av forøkte utgifter og reduserte skatteinntekter), men først og fremst fordi de mest sannsynlig resulterer i redusert livskvalitet, både for ofrene og for deres nærmeste miljø.

Det rettslige nivået omfatter kravet om at de skyldige blir straffet, dvs. at de både uskadeliggjøres og at de idømmes oppreisning eventuelt erstatning til gunst for ofrene og etterlatte. Lov 22. mai

⁴⁹ Soria (2006), s. 107.

1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) § 62 a 1. ledd, som lyder: «Den offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov», gir uttrykk for dette kravet, i og med at påtalen er ubetinget for alle straffbare handlinger i strl. Grunntanken bak strpl. § 62 a er å imøtekomme allmennhetens forventning om at den som forårsaker et onde må gjengjeldes med et onde⁵⁰, likevel slik at gjengjeldelsen ikke utgjør et formål i seg selv men brukes som et middel for forebygging og avskrekking⁵¹. Straff som konsekvens for lovbestemte overtredelser kan i denne sammenheng anses som utslag av samfunnets rett til å forsvare seg, en rett som garanteres av statens plikt til å gjennomføre strafforfølgning.

På det rettslige nivået kommer i tillegg Lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven) til anvendelse ved terrorhandlinger, med det forbeholdet at gjerningspersonen ikke er i stand til å betale eller ikke kan idømmes erstatning grunnet død eller utilregnelighet. Ofre og etterlatte har rett til erstatning fra staten etter søknad, under forutsetning at den straffbare handlingen er anmeldt til politiet og at søkeren har krevet at erstatningskravet tas med i en eventuell straffesak mot skadevolderen, jf. voerstl. § 3 3. ledd. I særlige tilfeller, f.eks. der en terrorhandling gir seg utslag i skade for et høyere antall mennesker, gjøres det med hjemmel i § 3 3. ledd 3. punktum unntak for de to nevnte vilkår. Dette ble praktisert ved behandlingen av erstatningssøknader i forbindelse med 22.juli-saken⁵² (TOSLO-2011-188627-24).

Så vel ved terrorangrep som ved alle andre straffebelagte lovbrudd gjelder prinsippet om at handlingens straffverdighet øker proporsjonalt med lovbrøtters objektivering av offeret, dvs. dets behandling som ren gjenstand. Strl. § 77 inneholder en ikke-uttømmende liste over straffeskjerpene omstendigheter som kan sies å presisere prinsippet, jf. bl.a. bokstaver d, e og g til i. Lovteknisk er motivet for bestemmelsen, i likhet med § 78, å kodifisere domstolens praksis ved straffutmåling, mens den preventivt tar sikte på å skape notoritet over forbrytelsesformer som anses å være særdeles nedverdiggende eller skadelige for ofrene. Når det gjelder terrorhandlinger etter strl. § 131, synes de i utgangspunktet å være omfattet av alle alternativer i § 77 – muligens med unntak av bokstaver g, j og k.

⁵⁰ Grotius (1913), s. 314: «*Malum passionis quod infligitur ob malum actionis*».

⁵¹ Om forskjellen mellom gjengjeldelses- og prevensjonsbegrunnelsen i strafferett se Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) ss. 78-79.

⁵² Se Prop. 65 L (2011–2012), s. 11.

Avslutningsvis kan det være verdt å legge merke til at, selv om terrorhandlingen ikke er egnet til reelt sett å tilføye et land mv. alvorlig skade jf. EU-Direktivet 2017/541 art. 3 (som ovenfor påpekt), taler så vel hensynet til ofrene som rettsstatsbetraktninger at gjerningspersonene straffes med hjemmel i strl. § 131 der terrorhensikt foreligger. I den grad den terroristiske vold er rettet mot staten, som har plikten til å sikre alle menneskerettighetene⁵³, ville det at et klart politisk motivert lovbrudd slik som fastsatt i EU-Direktivet 2017/541 art. 3 og strl. § 131 ikke ble ansett å være mer straffverdig enn de underliggende straffbare handlinger på grunn av at vilkårene om alvorlighet eller vesentlighet ikke er oppfylt føre til en svekkelse av tilliten til staten hos ofrene, de etterlatte og befolkningen generelt.

Med utgangspunkt i det synet som ble fremholdt i punkt 2.7 ovenfor om at EU-Direktivet 2017/541 art. 3 og strl. § 131 er materielt sammenfallende (med det forbeholdet om at det er førstnevnte bestemmelse som er gjeldende rett i Norge⁵⁴), er det etter mitt skjønn ikke avgjørende hvorvidt skaden terrorhandlingen påfører eller kan påføre staten reelt sett er alvorlig, men om handlingen på lang- eller kortsikt er egnet til å skade befolkningens tillit til staten som innehaver av voldsmonopolet og garantist for menneskerettighetene. Ved avgjørelsen om en straffbar handling faller under EU-Direktivet 2017/541 art. 3 veier således innholdet i den subjektive motivering (terrorhensikten) tyngre enn de objektive følgene av selve handlingen. Ved vurderingen av angrepet i Marokko⁵⁵ vil, selv om det ikke kan sannsynliggjøres at det kunne tilføye landet alvorlig skade, gjerningspersonenes statsfiendtlige motiver og borgernes identifikasjon med staten (i den grad de oppfatter drapene som et angrep på deres egen sikkerhet og interesser) være to sentrale momenter som vil åpne for å dømme det som en terrorhandling istedenfor ordinære drap.

3.1.4. Preventive virkemidler

Formålet med straffebestemmelsene er å forebygge utføring av straffbare handlinger. Forebygging skjer ved at straffetrusselen tjener både til avskrekkelse fra å foreta seg den uønskede handlingen og til vanedannelse og holdningsskapende formål⁵⁶. Når det gjelder straffebestemmelsene som rammer terrorhandlinger, er likevel deres fremste formål «direct prevention of crime rather than punishment,

⁵³ Bl.a. rett til liv jf. Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814 §§ 92 og 93 1. ledd. Se også formuleringene i EMK art. 2 1. ledd 1. punktum: «Retten for enhver til livet skal beskyttes ved lov» og SP art. 6 1. ledd: «Ethvert menneske har en iboende rett til livet. Denne rett skal beskyttes ved lov». Beskyttelsen ved lov skjer «i første rekke ved straffelov», Aall (2015), s. 56.

⁵⁴ Se fotnote nr. 6.

⁵⁵ Se punkt 2.4.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 80.

reform, deterrence, or communication»⁵⁷. Det ville riktignok virke unaturlig å fremholde at det preventive virkemiddelet i terrorbestemmelsene består i at borgerne tilegner seg vanen om å ikke begå terrorhandlinger. Det egentlige virkemiddelet av §§ 131 og 132 er avskrekkingskomponenten som ligger i å øke strafferammen for alle underliggende straffbare handlinger opp til et maksimum på 30 år (den høyeste straffegrensen i strl.) for grove terrorhandlinger.

I hvilken grad straffetrusselen rent faktisk virker avskrekkende hos gjerningspersonene er det ikke mulig å slå fast på generelt grunnlag. Med utgangspunkt i terroristenes psykiske virkelighet, slik denne ble fremstilt i punkt 3.1.2 og ff. (mindreverdighetskomplekser, voldsforherligende selvheldelsesfantasier, dehumanisering av «fiendene» og en urokkelig rasjonalisering av egne forbrytelser), en virkelighet som regner med og aksepterer også egen død ved utføring av terrorangrep, er det likevel vanskelig å se for seg at trusselen om 21 eventuelt 30 år i fengselet kan virke avskrekkende.

De mest virkningsfulle tiltak for prevensjonen av terrorvirksomhet er at alle borgere sikres trygge oppvekstvilkår og adgang til utdanning og arbeid, ettersom kriminogene faktorer i sin helhet kan tilskrives mangler ved noen av disse elementene. Ettersom samfunnet imidlertid er alltid sårbar for alle typer kriminalitet, består den kriminologiske tilnærming til prevensjon i å minimere mulighetene til utføring av terrorangrep istedenfor å bekjempe terrormotivene⁵⁸. Til denne tilnærming hører bl.a. objektsikring og en hensiktsmessig byplanlegging.

4. Relevant rettspraksis

Jeg vil her gjennomgå tre rettsavgjørelser som gjaldt terrorhandlinger eller terrormotiverte straffbare handlinger med det formål å belyse rettstilstanden rundt gjerningspersonens hensikt og motiver.

4.1. TOSLO-2007-167415-2 (angrep mot synagogen i Oslo)

I denne saken ble det reist tiltale mot tre personer (bl.a. den tidligere straffedømte islamist Bhatti) for terrorvirksomhet og trusler om terrorhandlinger mv. Det ble bevist utover enhver rimelig tvil at Bhatti hadde medvirket til å avfyre minst 13 skudd mot Det mosaiske trossamfunnet i Oslo i

⁵⁷ Duff (2013), s. 202.

⁵⁸ LaFree (2017), s. 483.

september 2006. Selv om påtalemyndigheten anså angrepet å være rammet av strl. § 147 a 3. ledd jf. strl. 147 a 1. ledd bokstav b (medvirkning til trussel om terrorhandling med det forsett å skape alvorlig frykt i en befolkning), ble han frifunnet for denne tiltalepost og istedenfor domfelt for grovt skadeverk.

Dommerens syn på rekkevidden av § 147 a 1. ledd bokstav b begrunnes slik:

«Før 11. september 2001 anså lovgiver det som unødvendig og uheldig å ha en egen terrorparagraf. Straffeloven § 147a ble vedtatt som følge av Norges folkerettslige forpliktelse til å gjennomføre FN-resolusjon 1373 av 28. september 2001. [...] Paragrafens spesifisering av terrorforsett, lovens forhistorie (11. september 2001 og FN-resolusjon 1373) og forarbeidenes redegjørelse og eksempler, viser – etter rettens mening – at terskelen for å falle inn under paragrafen er av lovgiver ment å være høy. [...] Basert på uttalelser i forarbeidene må – etter rettens mening – terskelen for å konstatere en terrortrussel være høy, særlig der terrorforsettet er forankret i bokstav b). Tvil om det er fremsatt en trussel og/eller om det foreligger tilstrekkelig terrorforsett, må komme tiltalte til gode».

I forbindelse med handlingen og innholdet i bokstav b uttales det følgende: «Selv om skuddene naturlig nok oppleves som skremmende, finner retten at terskelen for terrortrussel her ikke er overskredet».

Det kan diskuteres hvorvidt tiltalte, ved å avfyre 13 skudd med automatgevær mot én av de to eksisterende synagoger i Norge, så eller ikke så for seg å skape alvorlig frykt hos jødene som minoritetsbefolkning. Denne avgjørelsen synes å være begrunnet iallfall etter mitt syn med henvisning til at § 147 a 1. ledd ble formulert med den hensikt å ramme de mest brutale og ødeleggende angrep, noe som ikke er tilfelle, ettersom det er § 147 a 2. ledd som sikter på grove terrorhandlinger.

4.2. TOSLO-2011-188627-24 (22. juli-dommen)

Saken gjaldt terrorhandlingene på regjeringskvartalet og Utøya. De underliggende straffbare handlinger var drap, forsøk på drap og fremkalling av fare for allmennheten, jf. strl. 1902 §§ 233 og 148.

Ved vurdering av om disse straffbare handlinger ble rammet av strl. 1902 § 147 a om terrorhandling, uttaler dommerne på s. 69:

«Tiltalte har selv forklart at formålet med terrorangrepet var å ramme statsforvaltningen og de som arbeidet der. Det er på denne bakgrunn ingen tvil om at tiltalte detonerte bomben for å skape alvorlige forstyrrelser i den utøvende myndighets funksjon, jf. straffeloven § 147a første ledd bokstav a.

Ved begge terroraksjoner var tiltaltes forsett videre å skape alvorlig frykt i befolkningen, jf. § 147a første ledd bokstav b. Tiltaltes plan var ikke bare å drepe regjeringsmedlemmer, statsansatte og politisk engasjerte ungdommer. [...] Hans middel for å nå sine politiske mål var ekstrem vold som rammet mange mennesker, og som også gjennom massiv medieoppmerksomhet skulle skape alvorlig frykt i befolkningen. Det er ikke tvilsomt at tiltaltes forsett med terrorangrepet på regjeringskvartalet og på AUFs sommerleir på Utøya også var å skape alvorlig frykt i befolkningen».

Etter at spørsmålet om tilregnelighet ble avklart, ble avgjørelsen av om tiltalte gjorde seg skyldig i terrorhandlinger begrunnet hovedsakelig i tiltaltes egne forklaringer. Ut fra disse kunne det ikke bestrides at innholdet i det videregående forsettet samsvarte med § 147 a 1. ledd bokstaver a og b.

Med grunnlag i at fakta i saken var åpenlyst og i at tiltalte erkjente å ha begått alle handlingene omfattet av tiltalebeslutningen (med det forbehold at han måtte frifinnes på grunn av nødrett), var kjernen i denne saken egentlig en drøftelse om hans tilregnelighet.

4.3. TOSLO-2017-94516, LB-2017-180938 og HR-2018-1659-A (improvisert eksplosiv i Oslo)

I denne saken ble det reist tiltale mot en 17-åring som var i ferd med å detonere en improvisert bombe på Grønland i Oslo. Denne lå i en svart pose. Før han foretok seg noe for å tenne på den, ble

han pågrepet. På polititjenestemannens spørsmål om hva han hadde i posen, svarte han at det var en bombe. Innretningen besto av en lighter festet til en gassbeholder med biter av piggråd teipet på.

Etter en eksperts konklusjon for tingretten, hadde innretningen «potensiale [sic] for betydelig skade på person»⁵⁹. Det ble i tillegg

«funnet det bevist at A hadde til hensikt å få innretningen til å eksplodere. Han trodde ikke gassbeholderen skulle sprengte særlig hardt, men sa i avhør at han ville holde avstand i tilfelle metalldelene kunne gjøre skade. Han tenkte innretningen kunne gi skader i armer og bein».

17-åringen ble dømt for befatning med skytevåpen eller eksplosiver i den hensikt å begå en straffbar handling etter strl. 191 a. Den straffbare handlingen han hadde hensikt til å begå ble identifisert som uforsiktig omgang med skytevåpen eller eksplosiver jf. strl § 188.

Dommen ble påanket til lagmannsretten for så vidt gjaldt bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet og til Høyesterett grunnet lovanvendelsen og straffutmålingen.

Høyesterett kom frem enstemmig til at den straffbare handlingen ikke var grov etter § 191 b (slik som lagmannsretten hadde konkludert) og satte ned straffen.

Når det gjelder handlingens bakgrunn, beskrevet tiltalte seg som salafist, hadde jevnlig kontakt med IS-«fremmedkrigere» og var medlem av diverse islamistiske grupper på sosiale medier hvor det ble delt propagandamateriale, bl.a. videoer av halshugginger og anvisninger for å lage bomber.

Samme dag som han ble pågrepet, skrev han følgende melding i en av disse gruppene: «Mine brødre, har noen en kalifat-video der de lærer bort å skjære med kniv og kaller til angrep på de vantro i deres egne land [...]»⁶⁰. Videre så han en video med tittel «I deres fotspor», som tar

⁵⁹ Konklusjonen ble i LB-2017-180938 fremstilt på denne måten: «Vitnet Øverby konkluderte på grunnlag av forsøkene med at innretningen sannsynligvis ville fungert. Dette er ikke omtvistet. Han forklarte videre at innretningen hadde begrenset effekt, men at det ikke kunne ses bort fra at det kunne oppstått betydelig skade på person som sto på kloss hold, innenfor én meters avstand, og fikk flammene rett på øyet eller ble truffet av utkast av innretningen på øyet».

⁶⁰ TOSLO-2017-94516.

«for seg angrep utført av kalifatet i Paris, Belgia, Tyskland og USA. Fortellerstemmen, som snakka russisk, sa at krigen i dag foregår på angripernes jord. Det ble vist en oversikt over hvilke land som inngår i alliansen mot kalifatet, der også det norske flagget inngikk. Den eldre muslimen A henviste til, ble intervjuet, og det ble vist bilder av døde barn. Mot slutten av filmen ble det flere ganger gjentatt at alle stridsdyktige muslimske menn har en plikt til å angripe de vantro i deres land. Det ble understreka at sivile er legitime mål, fordi de har valgt styresmaktene som fører krig mot islam»⁶¹.

Tiltaltes ideologiske ståsted peker etter mitt syn klart i retning av at handlingen ble utført med terrorhensikt jf. strl. § 131 1. ledd bokstav c. Hensikten med det forsøkte angrepet var «urettmessig å tvinge offentlige myndigheter eller en mellomstatlig organisasjon til å gjøre, tåle eller unnlate noe av vesentlig betydning for landet eller organisasjonen, eller for et annet land eller en mellomstatlig organisasjon», nærmere bestemt å tvinge Norge til å avstå fra å delta i koalisjonen mot ISIL. Primærforbrytelsen i dette tilfellet ville vært terrorbombing etter strl. § 138 og det kunne blitt reist tiltale for forsøk på terrorhandling jf. § 131 1. ledd og § 138.

Spørsmålet om handlingen dekkes av § 131 behandles knapt av Høyesterett i avsnitt 29:

«Straffeloven definerer ikke den handling som A hadde til hensikt å begå, som en “terrorhandling”, se § 131 første ledd. Handlingen ville heller ikke rammes av andre – “terrorrelaterte” – straffebud i straffeloven kapittel 18. Den handlingen han tok sikte på, rammes av straffeloven § 188. Den står i straffeloven kapittel 20, som verner den offentlige ro, orden og sikkerhet. Som nevnt er strafferammen i § 188 fengsel inntil ett år, hvilket er et uttrykk for lovgivers syn på hvor alvorlig den handling han hadde til hensikt å begå, er».

Dersom man likevel ikke anser handlingen å være dekket av § 131, kan den subsumeres som forsøk på terrorbombing etter § 138 jf. § 16. Ordlyden i § 138 er:

⁶¹ *Id.*

«Med fengsel inntil 21 år straffes den som sender inn, anbringer, avfyrer eller detonerer et sprenglegeme eller en annen potensielt dødbringende anordning på, i eller mot et offentlig sted, et statlig eller offentlig anlegg, et offentlig infrastrukturanlegg eller et offentlig transportsystem, med forsett om å volde tap av menneskeliv eller betydelig skade på kropp, eiendom eller miljø».

Bestemmelsen gjennomfører terroristbombekonvensjonen artikkel 2⁶², hvor det engelske begrepet som ligger til grunn for oversettelsen «anbringer» i § 138 er «places».

Ettersom det er på det rene både at tiltalte foretok seg en handling som ledet direkte mot plassering av sprenglegemet med forsett om å volde i det minste betydelig skade på kropp og at innretningen potensielt kunne ha forvoldt alvorlig skade, kan jeg ikke se at det er noe til hinder for anvendelse av § 138. Det fremstår i tillegg som unaturlig å adskille tiltaltes bakgrunn og motiver med den faktiske handling.

Når det gjelder spørsmålet om det er noe i veien for å subsumere handlingen under et annet straffebed enn det eller de som fremgår av tiltalebeslutningen, må dette avgjøres med utgangspunkt i strpl. § 38 1. og 2. ledd. Bestemmelsen fastslår at retten ikke kan «gå utenfor det forhold tiltalen gjelder» men at den står ubundet for så vidt gjelder anvendelsen av straffebed, såfremt forholdet (den faktiske handlingen) er det samme. Høyesterett presiserte dette utgangspunktet i bl.a. i Rt-2011-172 (avsnitt 19):

«For at retten skal kunne dømme etter en annen straffebestemmelse enn den som er angitt i tiltalen, må det også stilles krav om at bestemmelsen ikke har en vesentlig annen rettslig karakter enn den bestemmelse som er angitt i tiltalen. Sentrale momenter ved denne vurderingen er om straffebedene tar sikte på å beskytte vesensforskjellige interesser, de grunnleggende trekk ved gjerningsbeskrivelsene og om det er stor forskjell på strafferammene, jf. blant annet Rt-2006-279».

Handlingen tiltalte hadde hensikt til å begå ble ansett som overfor nevnt dekket av § 188, som lyder: «Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som fremstiller, tilvirker, bruker, behandler eller

⁶² Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) ss. 321-322.

oppbevarer skytevåpen, ammunisjon, sprengstoff eller et annet eksplosjonsfarlig stoff på en uforsiktig måte som er egnet til å volde fare for andres liv eller helse». Hensett til § 138, verner begge bestemmelser til dels den samme interesse (liv og helse), selv om § 138 verner overordnet sett grunnleggende nasjonale interesser.

Når det gjelder gjerningsbeskrivelsene, rammer § 188 fremstilling, tilvirkning, bruk, behandling eller oppbevaring av sprengstoff mv., mens § 138 rammer sending, anbringelse, avfiring eller detonering. Den subjektive side ved gjerningsbeskrivelsene kan sies å være forskjellig ettersom førstnevnte bestemmelse sikter på et mer middelbart forhold til stoffets skadevirkninger, mens sistnevnte rammer handlinger som leder direkte mot aktualiseringen av samme skadevirkninger. Likevel kan verbet «bruker» etter § 188 anses å være sammenfallende med «avfyrrer eller detonerer» etter § 138.

Forskjellen mellom strafferammene (hhv. inntil 1 og 21 år), gjerningsbeskrivelsene og de vernede interesser taler til sammen i retning av at bestemmelsene er av vesentlig annen karakter.

Selv om det altså er åpenbart at handlingen ble utført med terrorhensikt, er man med hensyn til det straffeprosessuelle anklageprinsippet og tidligere høyesterettspraksis avskåret fra å subsumere den under de nevnte terrorbestemmelsene. Høyesteretts lovanvendelse er i denne saken uangripelig.

5. Avsluttende bemerkninger

Tyngdepunktet i strl. § 131 er begrepet «terrorhensikt». Der primærforbrytelsen er begått med terrorhensikt, kan den straffes som terrorhandling, med den følge at strafferammen forhøyes og at domfelte bl.a. blir registrert i Schengen informasjonssystem (SIS)⁶³ og at han kan utvises dersom vedkommende er en utenlandsk statsborger⁶⁴.

Lovgiver har gitt uttrykk for alvorligheten ved terrorhandlinger ikke bare gjennom de fastsatte strafferammer og bestemmelsene om registrering og utvisning; i tillegg åpner Lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven) § 17 d for tvangsmidler slik som overvåkning og avlytting der det er grunn til å tro at noen forbereder terrorhandlinger.

⁶³ Jf. Lov 16. juli 1999 om Schengen informasjonssystem (SIS-loven) § 8.

⁶⁴ Jf. Lov 15. mai 2008 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) §§ 66-68.

Straffveridigheten av denne type handlinger er så tydelig at de krever (ut fra rettssikkerhetshensyn og statens prinsipielle krav til selvforsvar) en nærmere analyse av begrepet «terrorhandling» i lys av den underliggende terrorhensikt.

Hva som er terrorhensikt fremgår av strl. § 131 og EU-Direktivet 2017/541 art. 3. Spørsmålet om gjerningspersonens hensikt dekkes av definisjonen kan kun besvares i hvert enkelt tilfelle, men kriminologiske forskningsresultater og -observasjoner gjør det mulig å trekke tre overordnede konklusjoner:

a) Terroristene rasjonaliserer deres handlinger med den påstand at de befinner seg i en krigs- eller unntakstilstand og at de har rett til å angripe det politiske systemet. I lys av at deres fiendebilde og ideologiske grunnsetninger er som hovedregel meget diffuse og foranderlige, fremstår deres påståtte hensikt om å skade staten som svært tvilsomt. Terroristenes hensikt fremgår klarere av den faktiske handlingen, som er å drepe og skade så flere som mulig for å motsette seg følelser av å være utstøtt og ignorert og med det formålet å hevde seg og bli lagt merke til.

b) Terrorhandling er som hovedregel ikke egnet til å skade alvorlig et land eller en internasjonal organisasjon. De har snarere potensialet til å skade befolkningen og befolkningens tillit til staten og dens rolle som innehaver av voldsmonopolet.

c) Der en tiltalt for terrorhandling begrunner disse i statsfiendtlige motiver men det kan ikke godtgjøres at han har begått primærforbrytelsen med terrorhensikt (jf. strl. § 131 2. ledd) eller at den, i kraft av karakteren eller den sammenhengen hvor den er begått, kan tilføye et land eller en internasjonal organisasjon alvorlig skade (jf. EU-Direktivet 2017/541 art. 3 1. ledd), og der antallet ofre er høyt eller skadeomfanget er stort, taler hensynet til statens plikt til sikring av menneskerettighetene (bl.a. retten til liv) for at terskelen for oppfyllelsen av alvorlighets- og vesentlighetsvilkår ligger lavere enn ellers.

Kilderegister

Litteratur

- Aall (2015) Aall, Jørgen: *Rettsstat og menneskerettigheter. En innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter etter den norske forfatning og etter den europeiske menneskerettighetskonvensjon*. Bergen, Fagbokforlaget, 2015
- Beaumont (2018) Beaumont, Peter: *Morocco murders: agents investigate footage as terror fears mount*, 2018. <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/20/morocco-killing-of-scandinavian-women-linked-to-militants-says-prosecutor>. Konsultert 17.4.19
- Breivik (2011) Behring Breivik, Anders: *A European Declaration of Independence*, 2011. https://fas.org/programs/tap/_docs/2083_-_A_European_Declaration_of_Independence.pdf. Konsultert 3.4.19
- Breivik (2013) Behring Breivik, Anders: Brev til Justisdepartementet mv., 29.9.13. <https://vitnetilvanvidd.wordpress.com/2016/03/22/breivik-1-4/>. Konsultert 19.4.19
- Breivik (2014) Behring Breivik, Anders: *Troskap til nasjonalsosialismen*, 2014. <https://vitnetilvanvidd.wordpress.com/2016/03/22/breivik-4/>. Konsultert 19.4.19
- Chulov (2019) Chulov, Martin og Dan Sabbagh: *Isis leader Baghdadi appears in video for first time in five years*, 2019. <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/29/isis-leader-abu-bakr-al-baghdadi-appears-in-video-for-first-time-in-five-years>. Konsultert 4.5.19
- De la Cal (2019) De la Cal, Lucas: *El español que adiestró a los decapitadores del IS en Marruecos*, 2019. <https://www.elmundo.es/cronica/2019/01/08/5c2f90abfd4dff470d8b4686.html>. Konsultert 17.4.19
- Duff (2013) Duff, R. A., Lindsay Farmer, S. E. Marshall, Massimo Renzo og Victor Tadros (ed.): *The Constitution of the Criminal Law*. Oxford, Oxford University Press, 2013
- Falk (2008) Falk, Avner: *Islamic terror: conscious and unconscious motives*. Westport, Praeger Security International, 2008
- FNs sikkerhetsråd (2019) United Nations Security Council: *ISIL (Da'esh) and Al-Qaida Sanctions*, 2019. <https://scsanctions.un.org/fop/fop?xml=htdocs/resources/xml/en/consolidated.xml&xslt=htdocs/resources/xsl/en/al-qaida.xsl>. Konsultert 17.4.19

- Fredriksen (2012) Haukeland Fredriksen, Halvard og Gjermund Mathisen: *EØS-rett*. Bergen, Fagbokforlaget, 2012
- Grotius (1913) Grotius, Hugo: *De Jure Belli ac Pacis*. Washington DC, Carnegie Institution of Washington, 1913
- Gröning (2016) Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen: *Frihet, forbrytelse og straff. En systematisk fremstilling av norsk strafferett*. Bergen, Fagbokforlaget, 2016
- Hacker (1964) Hacker, Friedrich: *Versagt der Mensch oder die Gesellschaft? Probleme der modernen Kriminalpsychologie*. Wien, Europa Verlag, 1964
- Ibrahim (2007) Ibrahim, Raymond: *The Al Qaeda Reader*. New York, Doubleday, 2007
- ISIL (2015) ISIL: *A statement on the blessed onslaught in Paris against the Crusader Nation of France*, 2015. <https://www.longwarjournal.org/wp-content/uploads/2015/11/15-11-14-Islamic-State-claims-Paris-attacks-1024x2572.jpg>. Konsultert 18.4.19
- Jäger (1981) Jäger, Herbert, Gerhard Schmidtchen og Lieselotte Süllwold: *Analysen zum Terrorismus 2. Lebenslaufanalysen*. Opladen, Westdeutscher Verlag, 1981
- Jäger (1982) Jäger, Herbert: *Verbrechen unter totalitärer Herrschaft. Studien zur nationalsozialistischer Gewaltkriminalität*. Frankfurt, Suhrkamp, 1982
- Kaiser (1993) Kaiser, Günther: *Kriminologie*. Heidelberg, C. F. Müller, 1993
- LaFree (2017) LaFree, Gary og Joshua D. Freilich (ed.): *The Handbook of the Criminology of Terrorism*. Hoboken, Wiley Blackwell, 2017
- Maguire (2012) Maguire, Mike, Rod Morgan og Robert Reiner (ed.): *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford, Oxford University Press, 2012
- Nygaard (2004) Nygaard, Nils: *Rettsgrunnlag og standpunkt*. Bergen, Universitetsforlaget, 2004
- RAF (1977) *Texte: der RAF*. Malmö, GOTAB, 1977
- Rubin (2016) Rubin, Alissa J. og Lilia Blaise: *A Third of Nice Truck Attack's Dead Were Muslim, Group Says*, 2016. <https://www.nytimes.com/2016/07/20/world/europe/nice-truck-attack-victims-muslims.html>. Konsultert 25.4.19
- Schmid (2011) Schmid, Alex P. (ed.): *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. Oxon, Routledge, 2011
- Schmitt (1932) Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen*. München, Duncker & Humblot, 1932
- Siegel (2011) Siegel, Larry: *Criminology*. Belmont, Wadsworth

- Smith (2009) Cengage Learning, 2011
Smith, Eivind: *Konstitusjonelt demokrati. Statsforfatningsretten i prinsipielt og komparativt lys*. Oslo, Fagbokforlaget, 2009
- Soria (2006) Soria Verde, Miguel Ángel og Dolores Sáiz Roca: *Psicología criminal*. Madrid, Pearson Prentice Hall, 2006
- Stern (2016) Stern, Jessica og J. M. Berger: *ISIS. The State of terror*. London, William Collins, 2016
- Sutherland (1978) Sutherland, Edwin og Donald Cressey: *Criminology*. Philadelphia, J. B. Lippincott Company, 1978
- Svendsen (2019) Svendsen, Christine: *Bombetomt russer (19) kan utvises fra Norge*, 2019. <https://www.nrk.no/norge/bombetomt-russer-19-kan-utvises-fra-norge-1.14540433>. Konsultert 6.5.19
- Tarrant (2019) Tarrant, Brenton: *The great replacement*, 2019. <https://www.lastampa.it/rw/Pub/Prod/PDF/The%20Great%20Replacement.pdf>. Konsultert 3.4.19
- University of Maryland (2018) University of Maryland: *Global Terrorism Database Codebook*, 2018. <https://www.start.umd.edu/gtd/downloads/Codebook.pdf>. Konsultert 10.4.19
- U. S. Government Publishing Office (2017) U. S. Government Publishing Office: *Inside the mind of ISIS: Understanding its goals and ideology to better protect the homeland*, 2017. <https://www.hsdl.org/?view&did=799365>. Konsultert 16.4.19
- Waldmann (2011) Waldmann, Peter: *Terrorismus. Provokation der Macht*. Hamburg, Murmann Verlag, 2011
- Zaireg (2018) Zaireg, Reda og Malek Bachir: *Algérie, Maroc, Tunisie : pourquoi ces pays rejettent les frappes en Syrie*, 2018. <https://www.middleeasteye.net/fr/news/algerie-maroc-tunisie-pourquoi-ces-pays-rejettent-les-frappes-en-syrie>. Konsultert 17.4.19
- Øyen (2016) Øyen, Ørnulf: *Straffeprosess*. Bergen, Fagbokforlaget, 2016

Norske rettskilder

Lover

- 1814 Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814 (Grunnloven)
- 1902 Lov 22. mai 1902 nr. 10 om straff (straffeloven 1902)
- 1981 Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i

1995	straffesaker (straffeprosessloven) Lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven)
1999	Lov 16. juli 1999 om Schengen informasjonssystem (SIS-loven)
2001	Lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven)
2005	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)
2008	Lov 15. mai 2008 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven)

Forarbeider

Innst. O. nr. 70 (2001-2002)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot terrorisme - gjennomføring av FN-konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 28. september 2001)
Innst. O. nr. 29 (2007-2008)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)
Innst. O. nr. 15 (2008–2009)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endring i straffeloven 1902 mv. (straffebud mot oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger)
Innst. 442 L (2012–2013)	Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv. (forberedelse av terror m.m.)
Innst. 219 L (2015–2016)	Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven mv. (militær virksomhet i væpnet konflikt m.m.)
Prop. 65 L (2011–2012)	Endringer i voldsoffererstatningsloven og straffeprosessloven
Prop. 96 L (2011-2012)	Endringer i straffelova 1902 mv. (straffebod mot kjernefysisk terrorisme mv.)
Prop. 131 L (2012-2013)	Endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv. (forberedelse av terror m.m.)
Prop. 44 L (2015-2016)	Endringer i straffeloven mv. (militær virksomhet i væpnet konflikt m.m.)
Ot.prp. nr. 79 (1988-1989)	Om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.m (skjerpene strafferammer for voldsforbrytelser, straff for innførsel av pornografi, styrking av domstolenes fagkyndighet i saker om økonomisk kriminalitet, raskere behandling av straffesaker m.m.)

Ot.prp. nr. 61 (2001-2002)	Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot terrorisme – gjennomføring av FN-konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 28. september 2001)
Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Ot.prp. nr. 8 (2007-2008)	Om lov om straff (straffeloven) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)
Ot.prp. nr. 79 (2007-2008)	Om lov om endring av straffeloven 1902 mv. (straffebud mot oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger)

Rettspraksis

Rt. 2011 s. 172
 HR-2018-1659-A
 LB-2017-180938
 TOSLO-2007-167415-2
 TOSLO-2011-188627-24 (22. juli-dommen)
 TOSLO-2017-94516

Internasjonale rettskilder

Konvensjoner, direktiver mv.

EMK	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon. Europarådet. Traktat nr. 005. Roma, 4. november 1950
FNs terroristbombekonvensjon	International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings. De forente nasjoner. New York, 15. desember 1997
SP	Konvensjon om sivile og politiske rettigheter. De forente nasjoner. New York, 19. desember 1966
Convention on the Prevention of Terrorism	Convention on the Prevention of Terrorism. Europarådet. Traktat nr. 196. Warszawa, 16. mai 2005
EU-Direktivet 2017/541	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv (EU) 2017/541 af 15. marts 2017 om bekæmpelse af terrorisme og om erstatning af Rådets rammeafgørelse 2002/475/RIA og ændring af Rådets afgørelse 2005/671/RIA (Strasbourg)
EU-rådets Rammeavgjørelse 2002/475/RIA	Rådets rammeafgørelse af 13. juni 2002 om bekæmpelse af terrorisme (Luxembourg)
EU-rådets Felleholdning 2001/931/FUSP	Rådets fælles holdning af 27. december 2001 om anvendelse af specifikke foranstaltninger til bekæmpelse af terrorisme (Brussel)

EU-rådets Avgjørelse (FUSP) 2019/25

Rådets afgørelse (FUSP) 2019/25 af 8. januar 2019 om ændring og ajourføring af listen over personer, grupper og enheder, som er omfattet af artikel 2, 3 og 4 i fælles holdning 2001/931/FUSP om anvendelse af specifikke foranstaltninger til bekæmpelse af terrorisme, og om ophævelse af afgørelse (FUSP) 2018/1084 (Brussel)

Utenlandske rettskilder

Lover

Straffeloven

Lovbekendtgørelse nr. 1156 af 20. september 2018, som ændret senest ved § 8 i lov nr. 174 af 27. februar 2019 (straffeloven) [Danmark].

Forarbejder

Betænkning 2001/2 BTL 35

Betænkning over Forslag til lov om ændring af straffeloven, retsplejeloven, lov om konkurrence- og forbrugerforhold på telemarkedet, våbenloven, udleveringsloven samt lov om udlevering af lovovertrædere til Finland, Island, Norge og Sverige (Gennemførelse af FN-konventionen til bekæmpelse af finansiering af terrorisme, gennemførelse af FN's Sikkerhedsråds resolution nr. 1373 (2001) samt øvrige initiativer til bekæmpelse af terrorisme m.v.)